Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 23 (12113) | 1983 чылдың январь 28, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 3 көп.

Өзек чылдың планныг онаалдаларын бүрүн күүседири-биле бүгү күжүвүстү мөөңнээли

ПЛАН КҮҮСЕТТИНЕР

Эрткен чылын Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың» хостуу совхозтуң Оймак сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери сүт бүдүрериниң планын чедир болгаш ажыр күүседир сорулга-биле эвээш эвес арга-мергежилин болгаш күжүн үндүргеннер. Ооң түңнелинде Оймак сүт-бараан фермазы эрткен чылдың планындан 5 тонна сүттү күрүне планындан ажыр саткаш, планын 101 хуу кылдыр күүсеткен.

Саанчылардан Александра Доо, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Чамзы Шилегет, Нина Ооржак, Валентина Борбак, Тамара Уйнукпан олар хүн бүрү эрес-шудургу ажылдап, ай, квартал планын үргүлчү күүседип турган, саанчылар ортузунга социалистиг чарыштың мурнуку одуруунче үнгеннер.

Бо хүннерде ол ферманың саанчылары, кадарчылары, бызаа ажаакчылары СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң материалдарын ханы өөренип көргеш, күш-ажылдың сагылга-чурумун күштелдирер, ажылды организастаарын ам-даа экижидер дугайында боттарының хуралынга чугаалашкаш, оң бирги беш чылдың үшкү чылында сүт бүдүрериниң талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгени алганнар. Ферманың саанчылары хүнде-ле бир инектен 9 кг чедир сүттү саап ап, бир дугаар кварталда күрүнеге сүт садарының планныг даалгазын күүседириниң бүгү аргазын ажыглап, шудургу ажылдап турарлар. Инек кадарчылары Маскыр Балдан-оол, Часкалбаа Монгалбии база-ла инектерниң ажаалдазынче кичээнгейни салып, кызымак ажылдап турарлар. Ферманың бүгү ажылчылары кварталдың болгаш чылдың сүт бүдүрер талазы-биле планныг онаалдаларын күүседириниң бүгү магадылалын бо хүннерден эгелеп тургузуп эгелээн.

Ш. ДАРЖАЙ.

ХҮЛЭЭЛГЕНИ АЛГАН

Эрзин районнуң малчыннарының хуралы болуп эрткен. Аңаа мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле айтырыгны чугаалашкан.

Ажыл-агыйларның малчыннары чыылгаш, эрткен чылдың ажылын түңнээн. Хуралга «Мөрен» совхозтуң мурнакчы хойжузу О. С. Намдал санал бергеш, мынча деп чугаалаан:— Эрткен юбилейлиг чылда төрүүр 100 хойга онаалдыр 105 хураганны камгалап алган мен. Кыштаглаашкынга база хынамчалыг белеткенгенимниң түңнелинде мээң коданымда хойнуң кыштап турар байдалы эки. Мал чеми четчири-биле дужургунген. Хойнуң оолдаашкыны эгелээн. Төрүттүнген хураганнар менди доругуп турар.

Оң бирги беш чылдың өзек чылында төрүүр 100 хойга онаалдыр 105 хураганны камгалап алырын хүлээндим — дээн.

Ол ышкаш аңаа санал берген база бедиткен социалистиг хүлээлгелерин түс-түзүнда алганнар.

Ч. САДИ, хойжу.

КИЧЭЭНГЕЙНИҢ ТӨВҮНДЕ

«Хөндергей» совхозта 14 кодан төрүүр хой хүр-менди кыштап турар. Амгы үеде харысалгалыг үе—хой оолдашкыны эгелээн.

Чурттуң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары-биле холбаалыг хемчеглер бистиң планнарывыска кол черни ээлеп турар. Ол планны күүседири малчын кижи бүрүзүнүң күш-ажылындан кол хамааржыр. Ол дугайын совхозтуң малчыннары медерен билир, мал кыштаглаашкынның организастыг чорудуп турар.

Төрүүр кодан санында-ла хүн бүрү чаш хураганнар хөйү-биле немежип турары өөрүнчүг. Хойжулар М. Медикейниң коданында 300, Д. Комбуда 240, Ч. Куулара 176, О. Сарыглара 182, Д. Кужур-оолда 200 хой оолдаан. Оларның чаш төлү онча-менди. Ында сакманчылар М. Чыртаан, К. Кара-кыс, М. Хуралдаа, Д. Биче-оол олар эки ажылдап, хой хураганнарны доруктуруп, өстүрүп турарлар.

Совхозтуң мал ажылының тускай эртемниглери мал ажылынче кол кичээнгейни угландырган. Мал эмчизи М. Кара-кыс бо талазы-биле малчыннарга хүннүн барып, оларга арга-сүмелерни берип, чаа төрүттүнген хураганнарны канчаар ажаарын чугаалап, чаш хураганнар аарый бергенде, канчаар эмнээрин айтып, кодан бүрүзүнге мал эмнерин берип турары-биле ында хүндүткелдиг.

П. САТ.

ДОЛУЗУ-БИЛЕ АЖЫГЛААР

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың септелге-тудуг эргелели юбилейлиг чылда 1358 муң рубльдиң нийти тудуг ажылдарын болгаш барааныг продукциязын бүдүрер тургаш, ону 1599 муң кылдыр күүсеткен.

Септелге-тудуг эргелелиниң начальниги, аныяк коммунист Кадыр-оол Чымааның бодалы-биле алырга, коллективтиң планныг даалгаларын хуусаа бетинде ажыр күүседиринге чогумчалыг болган чүүлдер эвээш эвес. Тудуг материалдары-биле хандырылганы, күш-ажылды организастаарын экижиткениндеп ажылга улуг үзүктелиишкиннер турбаан. Эргелелдиң асфальт-бетон заводунуң ажылы база экижээн.

Администрация, партия организациязы, профэвилел комитеди боттарының иштики курлавырларын долузу-биле ажыглаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, коллективке ажыл-агыйжы хөөнну тургузар дээш хөй ажылдарны кылып чорудуп турар. Партия организациязы (секретары А. Чымба), профэвилел комитеди (даргазы В. Артьемова) хуралдарынга бүдүрүлге айтырыгларын бо-ла чугаалажып, ажылда бар четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай шиитпирлерни хүлээп ап, оларның күүселдезин доктаамал контрольга алганындан коллективте күш-ажылчы быжыг сагылга-чурум тургустунган.

Тудуг эргелели юбилейлиг чылдың планныг даалгаларын кол көргүзүглер талазы-биле октябрьның төнчүзүнде-ле күүседипкеш, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң парткомунга рапорттаан. Тодаргайлаарга, эрткен чыл дургузунда 585,5 муң рубльдиң капитал тудуг ажылдарын кылгаш, планныг даалгазын 113,4 хуу күүсеткен.

Септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының хөй кезии чаңгыс-ла бо коллективке хөй чылдарда уламчыр ажылдаан болгаш капитал тудуг база капитал септелге ажылдарын кылыр талазы-биле байлак дуржулгалыг апарган. Хоочун тудугжу Маспык-оол Хертектиң бригадазы капитал септелге ажылдарын кылыр талазы-биле планныг даалгаларын чогуур хуусаазында, эки шынарлыг кылып келген.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Хүннүң медээлери

КОДАННАР ТҮЛҮКТЭЭН

Таңды районда С. К. Тока аттыг совхозтуң төрүүр хою 20 ажыг коданнарда кыштаглап турар. Малчыннар Т. Торлаа, А. Сонам, А. Борбак-оол болгаш оон-даа өскелер бо чылдың кыштаглаашкынынга багай эвес белеткенип, хойдан хураган алырының бүгү-ле таарымчалыг аргаларын боттарының кыштагларында тургускан.

Дуржулгалыг малчын Э. Оюннуң коданында бо хүннерде 60 хой оолдаан, хураганнар менди доругуп турар.

Совхозта профэвилел комитеди, кодээ Совет хой оолдаашкынының үезинде малчыннарже сакманчылар чорударып организастап турар.

Д. ТОРТУП-ООЛ.

ТУДУГГА, СУГГАРЫЛГАГА

«Шекпээр» совхозтуң тудугжу бригадазы эрткен чылын 8 чаа кажааны, 200 баш инекке кажааны эки өъттүг Хемчик шынаазынга туткан. Олар кадарчы Моңгуш Шыдырааның кыштаанда кажаазын чаартып септээннер.

Ооржак Дарый-оолга удурткан звено Ак, Алашта кадарчыларга өдар-белчир аайы-биле 6 чаа кажааны тудуп дооскан.

Совхозтуң тудуг бригадазы чүгле тудуг тудары-биле кызыгаарлаттынмайн, өске ажылдарга база идепкейлиг киржип келгеннер. Чазын 215 гектар черни суггарган болгаш чайын 300 тонна сигенни кескеш, совхозка дужааганнар.

Тудугжу бригада үшкү чылда 24 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылырын социалистиг хүлээлгезинде көрген.

К. ЭМЕР-САРЫГ.

ДЕПШИЛГЕНИҢ МУРНУКУ ОДУРУУНДА

Беш чылдың сорулгаларын шиитпирлээринге, Аъш-чем программазын боттандырарынга эртем-техниктиг ниитилелдерниң салыышкынын улгаттырары, чурттуң экономиказын эргелеп башкарарының эң ажыктыг аргаларынче шилчидери — эртем-техниктиг ниитилелдерниң алдыгы бүгү-эвилел съездизиниң делегаттарының кол кичээнгейинге туруп келген айтырыглар олдур. Съездиниң ажылы январь 25-те Кремльдиң Съездилер ордузунга уламчылаан.

Съездиге болган саналдарның түңнелинде келир беш чылда эртем-техниктиг ниитилелдерниң ажыл-чорудулгазының чаңгыс аай стратегиязын ажылдап кылыр.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи А. П. Александров машиналарның болгаш механизмнерниң иделдиг ажылдаарын хандырары чергелиг экономикага ындыг чугула херекке хамааржыртыр ниитилелдерниң сорулгаларынга доктааган. Эртем-техниктиг ниитилелдерниң он бир миллион кежигүнү — аажок улуг күш-түр, ынчангаш ол долу күчүзү-биле ажылдаар ужурлуг деп, президент онзалап демдеглээн.

ЭТН-ниң Украин республика чөвүлелиниң даргазы, Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи В. И. Трефилов, Кустанай областың «Московский» совхозунуң механизатору, ында ЭТН-ниң эге организациязын төлээлеп келген Т. Б. Омарова, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының даг херээниң институдунуң директору Е. Шемякин, ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министри В. П. Елютин, электромашина тудуушкунуң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң директору академик И. М. Глебов, ССРЭ-ниң Курпланының даргазының бирги оралакчызы Я. П. Рябов, Грузияның Компартиязының ТК-зының секретары С. Е. Хабеишвили, Барыын Сибирьниң металлургия заводунуң дериглер септээр слесарьларының бригадири А. В. Разлейцев болгаш оон-даа өскелер съездиге чүве чугаалап, эртем-техниктиг ниитилелдерниң ажылын улам ынай сайзырангайжыдарынче, чурттуң эртем-техниктиг хөгжүлдезинге оларның ролюн бедидеринче угланган саналдарын киирген.

Акы-дуңмалышкы социалистиг чурттарның эртем-техниктиг организацияларының, даштыкы өске-даа күрүнелерниң ындыг албан черлериниң төлээлекчилери, делегейниң чамдык организацияларының удуртукчулары съездиге байыр чедирген.

Эртем-техниктиг ниитилелдерниң алдыгы съездизи ажылын дүүн уламчылаан.

(СЭТА).

⊙ ⊙ ⊙

ИВАНО-ФРАНК ОБЛАСТЬ. Даштыкыже үндүрер бойдус газын белеткээр установка ажылдап эгелээн. 20 гектар шөлдү ииттээн кайгамык улуг үлетпүр объектизин чүгле чеди кижи хандырып, башкарып турар. Янзы-бүрү черлерден келген газтың шыгын, конденсадын аңаа арыглаар болгаш «Акы-дуңмалышкы чорук» деп газ хоолайынга киирип бээр. Ак-көк одаар чүүл — бойдус газы ол хоолайны дамчыштыр даштыкы чурттарга баар.

Арыглаашкын түңнелинде алдынган конденсатты баллон савалыг суук газ кылдыр болбаазырадыр болгаш чуртталга бажыңнарынга ажыглаар.

ЧУРУКТАРДА: бойдус газын белеткээр установканың нийти хевири (үстүнде); (адаанда чурукта — солагай талазындан): инженер Б. П. Костёвич, слесарь Н. И. Хлыбов, инженер Р. Е. Вайнблат оларның чылыдылга солуштурукчуларының контроль-хемчээкчи херекселдерни хынап турары.

В. МИГОВИЧИНИҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

⊙ ⊙ ⊙

МЕЛИОРАТОРЛАРНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

РСФСР-ниң Кара эвес хөрзүннүг зоназының мелиораторларының беш чылдың ийи чылдарының дургузунда ажылының түңнелин болгаш СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.). Пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр оларның бо чылдагы сорулгаларын Главнечерноземводстройнуң коллегиязының калбак киржилгелиг хуралынга январь 26-да чугаалашкан.

Кара эвес хөрзүннүг зонага бо чылын мелиорация ажылдарының улуг хемчээлин күүседирин, совхозтарның, оруктарның, чуртталга бажыңнарының, бүдүрүлге баазазының база культура-амыдырал тудугларын бедик темпилиг чорударын аңаа демдеглээн. Үндүрген акша-хөреңгилерниң эң дүрген эгидилгезин хандырарынче, күш-ажылчы болгаш күүседикчи сагылга-чурумну быжыглаарынче, мелиорастаан черлерге часкы тарылганы чедиишкинниг чорудары, суггаттыг база кевирген черлерниң ажыглалын экижидерин хандырар эргежок чугула бүгү хемчеглерни боттандырарынче кол кичээнгейни угландырары чугула. Мелиорация, үлетпүр болгаш чуртталга тудуунуң шынарын бедидери, техниканы ажыглаарын экижидери, бригада аргазын калбаа-биле ажыглап киирери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери эң чугула курлавырлар болур деп коллегията демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев хуралга чүве чугаалаан.

СЭТА-ның корр.

Москва.

АНЫЯКТАРНЫҢ ПАТРИОТЧУ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

ТАШКЕНТ. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр аныяктарның шериг-патриотчу, күш-дамыр кижизидилгезин улам күштелдирериниң, оларны ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге шериг албаны эрттиреринге белеткээриниң талазы-биле Узбекистанның комсомол организацияларының сорулгаларын Узбекистанның комсомолунуң ТК-зының пленумунга чугаалашкан.

Спортчу болгаш камгалал-массалыг ажылдың көрүлделери чергелиг аныяктарның шериг-патриотчу кижизидилгезиниң ындыг хевирлерин хоорайларда болгаш суурларда калбаа-биле практикалап турар апарганын, келир үениң дайынчызының университеттери, шериг-техниктиг бөлгүмнер болгаш секциялар ажылдап турарын демдеглээн. «Орлёнок» болгаш «Зарница» дээр шериг-спортчу оюннар республикада нептерээн, совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының черлери-биле бүгү-эвилел походунуң киржикчилериниң саны өзүп турар.

Ынчалзажок келир үениң дайынчыларының күш-дамыр белеткелин бедидерин, шериг херээниң үндезиннерин оларның шиңгээдип алырын комсомолдуң чамдык комитеттери ам-даа харысалга чок көрүп турарын санал бергеннер айтып турган. Ол четпестерни чайладырының оруктарын айыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов пленумга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

СОРУКТУГ КИРИПКЕННЕР

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң төрүүр хойлары 33 коданда хуваттынган.

Бо хүннерде хой оолдаашкыны массалыы-биле эгелээн.

Совхозтуң комсомол комитединиң секретары Светлана Очур-оол Ак-Туруг болгаш Булуң-Терек суурларның бүгү комсомолчуларының хуралын эрттирип, аңаа мал оолдаашкынының үезинде төрүүр коданнарже сакманчылап ажылдаар кижилериниң күзелин айтырып, тодараткан. Ак-Туруг салбырындан 9, Кызыл-Дагдан 15, ниитизи-биле 24 комсомолчу сакманчылаар күзелин илереткен.

Оларның аразында мурнунда сакманчылап ажылдап чораан, арга-дуржулгалыг Римма, Рита Дөтпей-оол угбашкылар, Светлана Намдак болгаш эрткен чылын 10 класс дооскаш, бир дугаар мал ажылынче үнүп турар Лора Чамыян, Лида Дамдын, Ийя Кенен, Элла Намдак, Нелля Дадар-оол болгаш өскелер-даа бар.

Комсомолчу сакманчылар ажылдаар коданнарында четкилей берген, ол берге болгаш чымыштыг ажылче соруктуг ажылдап кирипкеннер.

С. СОТНАМ.

АВТОБУСТАР АМ-ДАА НЕМЕЖИР

Тываның транспорт эргелелиниң коллективтери эрткен чылды багай эвес түңнелдерлиг дооскан. Техника-экономиктиг кол көргүзүглер талазы-биле планнар күүсеттинген. Кызылдың № 2, 1 АТБ-лериниң, Хову-Аксы, Чадаана автобүдүрүлгелериниң коллективтери ооң мурнунда чылдардан эки ажылдаан. Ол коллективтерде хөй-хөй чолаачылар болгаш бригадалар амгы үеде бо чылдың апрель—май айларының үлүүнде ажылдап турар. 1983 чылды эргелелдиң транспортчулары республикаже Саян артындан улус ажыл-агый чүъктерин, «Тыва даг-дүгү» комбинаттан даг-дүгүн Абаза станциязынче массалыг сөөртүрү-биле эгелээн.

Нийти ажыглалдың транспортунуң мурнунда бо чылын улуг сорулгалар салдынган. Ол республиканың аңгы-аңгы бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга 8 млн. тонна чүъкту сөөртүр, 1180 муң рубльдиң барааныг продукциязын алыр, чонга 470 муң рубльге ачы-дузаны чедирер. Хоорайларга болгаш кодээ черлерге автобустарның болгаш таксомоторларның ажылдаарын экижидериниң хемчеглерин алыры планнаттынган.

Салдынган сорулгаларны күүседиринге ажылды организастаарының, техника-экономиктиг көргүзүглериниң экижидериниң комплекстиг хемчеглерин ап чорудары чугула. Оларга бир-ле дугаарында дешпилгелиг чаа аргаларны ажыглап киирери хамааржыр. Ындыг хемчеглерге кывар-чаар материалдарны республикаже чедиреринде ажылдап турар бригадаларны бригада аргазынче шилчидери, КамАЗ автомобильдерни самосвал чартык кожуглар-биле дерири, бараанарны болгаш тараа продуктуларын барыын районнарже сөөртүрүнге контейнерлиг сөөртүлгени улам калбартыры, мебельди, улуг хемчээлдиг чүъктерни сөөртүрүнге таарыштыр автомобильдерни эдерини болгаш өске-даа хемчеглер хамааржыр.

Маңаа айтыры чугула бир чүүл болза, даг-дүгүн контейнерлеп чедирериниң аргазын ажыглап киирери болур. Амгы үеде ону чүдүрүп чедирериниң аргазы комбинатка-даа Абазаның демир-орук станциязынга-даа автомобильдерниң хөй үеде турар чоруу-биле холбашкан. Абаза баазазы чедирген даг-дүгүн чогуур үезинде чүдүрүп четтикпейн турары-биле даг-дүгү чедирген машиналар аңаа 1—2 хонук турар ужурга таваржып турар. А бир эвес даг-дүгүн контейнерлээш чедирер болза демир-орук станциязы ону саадал чок хүлээп алыр. Ынчангаш «Тыва даг-дүгү» комбинаттың удуртулгазы даг-дүгүн контейнерлиг сөөртүрүнүң хемчээлин улгаттырар дээш хемчеглерни алырынга идеген турар бис.

Кодээниң чурттакчы чонунга ачы-дуза чедирериниң, пассажирлер аргыштырылгазын экижидериниң талазы-биле элээн хемчеглер кордүнген. Бо чылдың ийиги, үшкү кварталдарында Шагаан-Арыгга, Чадаанага, Хову-Аксынга хоорай иштиниң болгаш хоорай чоогунуң автобус маршруттарын немей ажыдары планнаттынган. Пассажирлерниң орукка чорууру үезин кызырары-биле Кызылдың пассажирлер АТБ-зи хоорайлар аразының ийи маршрудунга экспресс шимчээшкинни киирер. Пассажир транспортунга бригада аргазы-биле ажылдаарын улам калбартыр, автобустарның шугумче үнерин көвүдедир.

Чүък сөөртүлгезиниң талазы-биле бо чылын Кызылга контроль-диспетчер пунктузун ажыдар, ол автомобильдерниң долу чүък алырының хемчеглерин боттандырар. Кызылдың № 3 АТБ-зинге автомобильдерниң агрегат-кезек аргазы-биле септелгезин ажыглап киирер. Кызылдың пассажирлер АТБ-зинге болгаш Ак-Довурак АТБ-зинге комплекстиг механизастаан септелге болгаш ажаалда чорудуун организастаар. Бүдүрүлге участоктарын тургузары, оларны амгы үениң херекселдери-биле деририн Кызылдың № 1 АТБ-ге уламчылаар. Автосептелге заводунга КамАЗ автомобильдерниң кезектерин болгаш агрегаттарын септээриниң технологиязын ажыглап киирери уламчылаар.

Чолаачыларның болгаш ажылчыннарының күш-ажыл байдалын экижидери-биле бо чылын 162 муң рубльди шиңгээдири кордүнген. Ол дээрге санитар-амыдырал өрээлдерин, душтарны немей тударынче угланыр. Капитал тудугга болгаш септелгеге 2586 муң рубльди шиңгээдир апаар. Чаа Шагаан-Арыгга бүдүрүлге баазазының тудуу, пассажирлер АТБ-зиниң бүдүрүлге тудугларынга немей тудары, Хову-Аксынга, Чаа Шагаан-Арыгга, Минусинскиге чурттаалга бажыңнарын тудары кордүнген. Кызылга 140 орунуг уруглар комбинадының тудуун доозары планнаттынган.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүсетпишаан эргелелдиң бүдүрүлгелери дузалал кодээ ажыл-агыйны сайзырадырынга чамдык чүүлдерни эрткен чылын боттандырган. Автобүдүрүлгелерниң дузалал ажыл-агыйлары боттарының ажылдакчыларынга 3 муң ажыг рубльдиң эъдин сайгарган. Бо хүннерде Ак-Довурак АТБ-зи 200 хойлуг, Кызылдың № 3 АТБ-зи 20 баш хавааныг дузалал ажыл-агыйлардыг. Эргелел дузалал ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле ажылдарны ам-даа уламчылаар.

В. ПАЛАМАРЧУК, автотранспорт эргелелиниң чүък сөөртүлге килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Чоннуң мөңге тураскаалында

Москва чоогунда Горки суурнуң тараачыннарының В.И.Ленин-биле ужурашкан уттундурбас болуушкунну «Ленинчи Горки» деп январь 26-да ажыттынган Күрүнениң төөгү заповедниинде тодаргай көргүскен.

1921 чылдың январь 9-та дег бүгү чүүлдер мында ол хевээр көргүстүнген. Стол чанында улуг өрээлде сандайларны эде салгылаан, абажурлуг керосин лампазы дээвирден адаанда астыткан. Ханада—шак болгаш тон азар чер. Суугу чанында—кухнянын дериг-херекселдери.

Аңаа, тараачын В. Шульгинниң бажыңынга, чоокканының бүгү чурттакчылары чыглып келгеннер. Улуг, биче кижилер кээп, Ильичиниң чугаазын кичээнгейлиг дыңнааннар. Бир шак ажыг үе дургузунда ол тараачыннар-биле чугаалашкан. Чурттуң электрижидилгезиниң. Советтерниң Бүгү-россия VIII съездизиниң шиитпирлериниң дугайында чугаалап, коллективтиг ажыл-агыйның артык күжүн, транспорттуң ажылын таныштырган.

Бажыңның нийти хевирин чаартыкчылар эрги фото-чуруктарны, ол уттундурбас чылдың киржикчилериниң сактыышкыннарын барымдаалап кылганнар. Казанак бажыңны катап тудуптар, а эт-херексели Москва чоогунуң өске-даа суурларының чурттакчылары эккелгилээн.

Музейниң өрээлдериниң бирээзинде документалдыг экспонаттар киргилээн. Фото-чуруктар, ленинчи документилерниң хоолгалары ГОЭЛРО-нуң планының боттанганының, кодээ ажыл-агый коллективизациязының, Совет эрге-чагырганың чылдарында болгулаан улуг чаартылгалар дугайында чугаалап турар.

Музейниң ажыдыышкынынга СЭКП Москва обкомунуң бирги секретары В. И. Конотоп чүве чугаалаан.

Музейниң байырлыг ажыдыышкынынга СЭКП ТК-ның Килдис эргелекчизиниң оралакчызы — Р. Г. Яновский киришкен.

(СЭТА-ның корр).

Ленинчи Горки, Москва область.

СОРУЛГА — ХАНДЫРЫЛГАНЫ УЛАМ ЭКИЖИДЕРИ

Тываның хереглекчилер кооперациязының партия-ажыл-агый активиниң хуралынга Респотребсоюзтуң баштаар черинин даргазы Ю. С. Катков эрткен юбилейлиг чылда республиканың кооператорларының ажыл-ижинге бүгү талазы-биле ханы анализти кылган болгаш, он бирги беш чылдың үшкү чылында сорулгаларга доктааган.

Кол көргүзүглер талазы-биле он бирги беш чылдың ийи чылының планнарын онаалдазы чедиишкинниг күүсеттинген. Үүрмектеп садар бараан саарылгазы 1981 чылга деңнээрге эрткен чылын 2,3 хуу ниикпе, азы 2731 муң рубльге өскен, ниитиниң чемненилгезинге — 4,6 хуу өскен. 1982 чылда оон мурнунда чылга деңнээрге чурттакчы чонга 3 миллион рубльдиң барааны хөй саттынган. Культура-амыдырал, ажыл-агый бараанынарынга чоннуң хереглели улгаткан. Садып алыкчыларның ол негелде-хереглелдерин хандырарынче угланган тодаргай хемчеглер алдынып турарын илеткелчи чижектерге көргүскен. Чыл дургузунда чурттакчы чонга 595 автомобиль, 1.035 мотоцикл, 4.550 соодукчу, хеп чуур машина саттынган.

Ниитиниң чемненилге бүдүрүлгелериниң ажылы элээн экижээн. Оларның белеткеп турар аъш-чемниниң ассортиментизин калбартып, шынарын экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглер алдынган. Он бирги беш чылдың ийигизинде Таңды, Каа-Хем, Эрзин, Мөңгүн-Тайга районнарының ниитиниң чемненилге бүдүрүлгелери эки ажылдааның хуралга демдеглээн.

Кооперация шугумунуң материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче улуг кичээнгей угланган, тодаргай хемчеглер алдынган. Материал-техниктиг баазаны улам быжыглаар сорулга-биле эрткен чылын ийи миллион рубль капитал салышкынын үндүрген болгаш 2.145 муң рубльдиң кол фондулары шиңгээдип алдынган. Эрзинде универмаг, Шамбалыг, Хорум-Даг суурларда чаа магазиннер туттунуп, ажыглалга кирген. 20 садыг бүдүрүлгелериниң эде дериишкинин чоруткан болгаш чеди магазинин барааны садып алыкчы боду шилип алыр арга-биле ажылдаар кылдыр тургускан.

Тываның кооператорлары Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга улуг киириштирер сорулга-биле тодаргай хемчеглерни ап чорутукан. Эът, сүт планы, мөөгү, дүк, алгы-кеш чыылдазының планы ажыр күүсеттинген. Көдээ ажыл-агый продуктулары болгаш чиг-эт планда көрдүнгенинден 2,5 миллион рубль хөй белеткеттинген. Белеткел саарылгазының планы 114,4 хуу боттанган. Үстүнде айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээринче белеткел организацияларының улуг кичээнгейин угландырып турар. Чиҗээ, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Таңды болгаш Эрзин районнарының хереглекчилер кооперацияларының белеткел контораларының ажылдакчылары чурттакчы чон-биле харылзаалыг ажылдап, ол талазы-биле тодаргай түңнелдерлиг болуп келген.

Илеткелчи болгаш хуралга санал бергеннер республиканың кооператорларының көдээ чоннуң садыг-биле хандырылгазын негелдеге дүүштүр тургузар талазы-биле ап чорудуп турар ажылдарында чедир көөр, шиитпирлээр айтырыглар барын айыткан. Чиҗээ, магазиннерде, складтарда бараанынарны чоннуң негелдезинге дүүштүр тургузар, сезон аайы-биле четчелээр ажыл кошкак. Чамдык коллективтер хандырылганың бедик культуразын чедип албаан, магазиннер кандыг-бир чылдагаан-биле хаалгыр турар чоруктар бар. Садыгжыларның талазындан совет садыгның чурумун хажыдып, садып алыкчыларны мегелээр, бараанынарның өртек-үнезин улгаттырып садар чоруктар-даа бар. Чамдык ниитиниң чемненилге черлериниң ажылы негелдеге дүүшпес. Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Өвүр районнарның болгаш Балгазын сельпозунуң столоваяларының ажылынга чөптүг шүгүмчүлелдер кирип турар.

Партия-ажыл-агый активиниң хуралынга социалистиг өштү-херээнге өре-самчыгдал кылып турар садыг организацияларының, бүдүрүлгелерниң адынга шыңгыы шүгүмчүлелдер болган. Оон-биле кады чамдык магазиннерде бараанынар кандыг-даа шимчээшкин чок чыдар таварылгалар бар. А ырак районнарның садыг четкилеринде хүн бүрүнүң эргежок бараанынарынга үзүктелиишкин болу бээри канчап-даа таарышпас. Ол—ук черлерде садыг талазы-биле специалистерниң кошкак ажылы.

Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Улуг-Хем районнарның хереглекчилер ниитилелдериниң баштаар черлериниң даргалары М. Х. Аракчаа, К. С. Чамбый-оол, В. А. Дронин олар саналынга көдээ чоннуң ылангыя малчыннарның садыг хандырылгазын улам экижидер дээш садыгжыларның ажылынга контрольду күштелдирер талазы-биле боттарында алдынып турар хемчеглер дугайын чугаалааннар. Таңды районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черинин даргазы М. С. Коломысова хуралга саналынга дузалал ажыл-агыйын улам сайзырадыр дээш районнуң кооператорларының кылып турар ажылдарының дугайын чугаалаан. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязының баштаар черинин даргазы Ч. К. Айыр-Санаа партия-ажыл-агый активиниң хуралынга ажылчын кооперациязының коллективиниң каш чыл улаштыр өре-самчыгдал чок ажылдап турарының арга-дуржулгазын чыылганнарга таныштырган. Өвүр районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черинин даргазы В. М. Даваа саналын күш-ажыл, бүдүрүлге сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле коллективинде ап чорудуп турар хемчеглер дугайын чугаалаан.

Хуралдың киржикчилери эрткен чылда ажылында кыдыгаан эки чүүлдерни демдеглевишаан, бар четпестерни чайладырының аргаларын тодарадып чугаалашкан. Республиканың кооператорларының 1983 чылда социалистиг хүлээлгелерин партия-ажыл-агый активиниң хуралының киржикчилери хүлээп алган.

И. СЕРЕБРЕННИКОВ.

Респотребсоюзтуң оргмассалыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи.

Социалистиг хүлээлгелер

- Үүрмектеп садар бараан саарылгазының, ниитиниң чемненилгезиниң болгаш ном садарының чыл планын 1983 чылдың декабрь 30-де күүседир. 400 муң рубльдиң барааның пландан ажыр садар;
- белеткел сайгарылгазының чыл планын 1983 чылдың декабрь 24-те күүседир;
- дузалал ажыл-агыйынга 57 тонна хаван, 50 тонна инек эъдин бүдүрер;
- капитал салышкынының планын 1983 чылдың декабрь 30-де күүседир болгаш пландан ажыр 2.5 муң рубльди шиңгээдип алыр;
- холушкан мергежилдиң 340 ажылдакчызын белеткээр.

Партийжи амыдырал

ТӨЛЕПТИИ-БИЛЕ

«Россия» совхоз—тараалаң Таңдыда хөй адырлыг, специализастаттынган ажыл-агыйларның бирээзи.

Сөөлгү ийи чылда безин Владимировка суурга элээн каш чуртталга бажыңнарының, 1200 инек кирер, бүрүн механизастаттынган ферманың, машина болгаш трактор септээр черниң, 140 уруг турар садиктиң тудуу ажыглалга кирген. Совхозка К-700, К-701 деп күчүлүг тракторлар, өске-даа техника немешкен. Оон тарылга шөлү калбарып, хөрзүннү агротехниканың негелделеринге дүүштүр болбаазырадыр талазы-биле улуг ажыл чоруттунуп турар. Ынчангаш тараа болгаш мал чеми культураларының эвээш эвес дүжүдүн ап келген. 1982 чылда совхоз тараа культураларын бир гадан-на 6,3 центнерни алган, мал чемин четчири-биле белеткээн.

Бо ажылдарда ажыл-агыйның агроному Ш. М. Ооржактың киирген үлүү база бар. Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумун дооскаш, хуваалда ёзугаар бо совхозка кээп, ол ам 16 чыл чедир ажылдаан. Түскай эртеминге бердинген специалисти совхозтуң дирекциязы, партия болгаш профэвилел комитеттери хүндүлел бижиктер, өртектиг белектер-биле хөй удаа шаңнап, совхозтуң болгаш районнуң Хүндүлел самбыразынга чуруун киирген. Суур Совединиң депутады, дуржулгалыг агроном Ш. М. Ооржакты «Россия» совхозтуң коммунистери СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп ап, аңаа улуг идегелди көргүскен.

Ол ышкаш инициативалыг, ажыл-ишке кызымаккай хоочун хойжу И. П. Сафонов «Революцияның чалбыыжы» совхозка хөй чылдарда ажылдап келген. Республиканың хойжуларының ортузунда социалистиг чарышка ол чаңгыс эвес удаа тиилеп, үлегерчижээн көргүзүп чоруур. Ленинниң болгаш Күш-ажылдың Кызыл Туг орденнериниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны И. П. Сафонов эрткен чылын төрүүр чүс хойдан 107 хураганы менди ап, бир хойдан 4,5 кг дүктү кыргааш, районда хойжуларның социалистиг чарыжынга тиилээн. Мурнакчы хойжуну совхозтуң коммунистери СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга улуг чоргаарал-биле хүлээп алганнар.

Шак ындыг бодунуң хууда үлегери-биле эш-өөрүн ак сеткилдиг күш-ажылче хаара тудуп чоруур, бүдүрүлгениң харысалгалыг участоктарында мурнакчыларны районнуң партия организациялары боттарының хүрээлеңинче хүлээп ап турар. Чиҗээ, О. Т. Оюн техникум доосканы соонда «Россия» совхозка баштай зоотехниктеп эгелээш, оон соонда ферма эргелекчилеп ажылдап турар. Организакчы арга-мергежилдиг, инициативалыг ол удуртукчуну коллективи хүндүлээр. Көдээ Советтиң депутады, пропагандист О. Т. Оюн СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң материалдарын, партияның болгаш чазактың өске-даа документилерин фермада ажыл-иш-биле холбап, чонга таныштырып турар. Ортумак звенонуң ол удуртукчузун совхозтуң коммунистери СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган.

Чоокта чаа СЭКП Таңды райкомунуң бюрозу үстүнде адааныыс совхозтарның коммунистериниң ажык хуралдарының доктаалдарын бадылаан.

— Партияның улуг идегелин ажыл-херек-биле бүзүредип улам, кызып ажылдаар, малды хүр-чаагай кыш ажырып, Аъш-чем программазын боттандырарынга төлептиг үлүүмнү киирер мен — деп, И. П. Сафонов СЭКП кежигүнүнүң кандидадынын билединин ап тура чугаалаан.

Х. МААДЫР.

БЕДИКТЕРЖЕ БАЗЫМ

Очерк

КАДЫР СЫН, ТАЙГАЛАП

Ынчаардагы «Май 1» салбырның төвү Ий суурдан он ажыг километр — шупту-ла ивижилер хонаш-турлаа болган Кадыр-Аасче кожуун бар чыткан чүве. Күнзеңмаа биле Кылаткы база. Оларның нургулайы—хереежеңнер. Ушдерт болуп алгаш, хоюун чораан бис. Эптиг-даа ол. Бир одагга кыжын үш кижи кончуг таарыжыр: бирээзи дөр бажынга, өскелери ийи хажызынга удуп хонар. Эш талазынче ыш кагар. Курагбыжы, ижер суу муң чок — мырыңай чанында. Кожа-кожа одагда улус бир-бирээзинге баргаш хөөрежип олургулаар. Черге кады чораан хөй улустан кандыг чугаа-соот үнмес дээр. Бирээзи солунун хөөрей каантар, өскези чорук чогуурун бодааш, эжинге чагып-сурган орар, үшкүзү аалга баргаш ажыл-херек ужун ону ынчаар, мону мынчаар деп сүмелеп каарын бодааш, хөөрежип кириптер.

Ынчан, ол кышкы кежээлерде, Кудургалыг, Чазылыг, Казас хемнерин кежир, оларның аразында арт-сыынырны ажыр Кадыр-Аасче бедиже-ле бедип, ыргейланза-ла ыргай анар чыдар сыннарже үнүп бар чыда, одаг чырыынта аңчы-шай аразында аныяк кижи Күнзеңмаа Деверековна Доңгурбан-биле хөй удаа чугаалажып, ылангыя ачазы Деверек-биле ооң ижигин чугаалажып органын база дыңнаан бис. «Аспас дизе, хая көрүн, алдавас дизе, айтырып чор» дээнзиг болган. Деверектиң сөглээн сөзү —керткен ыяш.

—«Тайгага ивинин кадарып кырыырым ол ыйнаан» деп мындаа чугаалажык сен, уруум. Ол чугааны өскертип шыдавас боор сен — мээң бодалым ындыг хевээр арткан ийин — деп, ачазы чиге чугаалааш, уруунче шиичий көрген.

— Чаңгыс чугаам ол. Мындаа партияга кандидат болуп кирип тура, райком бюрозунга база ынча дээн мен — дээш, Күнзеңмаа чанында орган Кылаткыже айтырыглыг көре каапкан. Кадарчылап ажылдаар бис харын, Кылаткы, сен чоонган сен — шыырак эр кижи. Сен бодуң канчап хөй чылда колхоз, совхоз малын өстүрүп келдиң, чугаалап көрем, ачай?—деп, Күнзеңмаа оон ачазындан айтырган.

— Ийи-үш чылда тайгалап, ивиңкаш, хоорай, суурже түтсүн чана бээр аныяктарга тайга дугайы, тайга малы иви дугайы ала-шокар болуп артып каары мүң болгай. Инек, чылгы ышкаш эвес, иви дээрге чартык аң-дыр ол дээш, Деверек элээн хөөрээр бодап ору эвеспе.

— Малыңны канчаар очалап көрүп чораан сен? Чугаалдап, бо улус-даа дыңназын — деп, Күнзеңмаа достунмейн орган.— Чалгаараш орбас бис, эки чугаа херек.

— Бир черде ийи-даа өг болза бодунуң малын хүн санында хайгаарап көрүп турза эки. Аалга-даа, одарынга-даа ынчаар көрүп турарга каракка илдигип, боттары-ла санаттыңа берген дег апаар. Улуглары — чары, мыйгы, эдер, дүктүг-мыйыстар экээш болгаш, санап алыры белен. Бичелерин — даспап, доңгур, анай аймаан черле туда санап турза эки. Ындыг санаашкынны үр кылбаска, оларның саны будулуп, өзүп хораар чору. Ковүдей бээр чүве. Хемде совхоз ивиктери болза аалдап ыравас болгай. Ивиң болза ушкан куш-ла — чай чокта чиде бээр. «Малын таңывас — малчын эвес» деп чугаалап турары черле шын.

Шыырак чарыны шилип, мунар дүктүг-мыйыстарны өөредип аар дугайын Күнзеңмаа одаг дескиндир олурганнардан база айтырган. Бир-ле кижи аңаа билдингир харыылаан:

— Чарыдар аразындан күштүг шыырактарын, ылгыннарын шилип, демдектеп каар. Оларны аңаа-ла холунде мунап каап турбас, камнаар, дыштаңдырар. Ивилээрде, өске аалдар баарда, суурдан барып аъш-чем, дус коштаар дээнде, ам мунар. Олар-биле аң-мең ойладып, тайга кезээн ажыы чок. Мунар дээн тергиин хелген болганда, өөрейлеп-ле чораанын дээре. Мунар назыны чеде бээрге, дүктүг-мыйыстарны ыяап өөредир херек. Мунарын хөй-ле болза эмыр. Аңчылар эки чары чок болза, канчап олча тывар боор. Өөреткен дүктүг-мыйыстар дыка мөге боор чүве. Коштап турда шары-биле домей-ле. Мунуп олурунда ужун органзыг ыйнаан. Безин чалтыныыг чүве дег.

— Мыя бо улустарда дүктүг-мыйыстар безин хөй-дүр-ле — деп, Күнзеңмаа адырылбайн-на олурган.

Одагга кылаштап келгеш, Ак Күнзүрге аңаа харылай тыртып каан:

—Доо пөш баарында дүрүже берген чыткан калбак мыйыстыг чүве мээң ийи дүктүг-мыйызым-дыр. Ийи улуг барба далганны коштааш тыртып каарга, оргазын хертейткеш, чоргаар базып орар-ла болгай. Та кайы хире шыырак чары болуп өзер ыйнаан, дөө чүвем.

Бир-ле катап ферманың иви эмчизи турган Василий Хүгбек мынча деп органын база дыңнаан бис: «Кырган аът орук часпас» дижир болгай. Хоочун ивижи аныяктарга хөй-ле чүүлдүң дугайын чагып-сургап чорза эки. Бо Күнзеңниң ажылга алыс кежээзи дээрге, тоорук чыып шыгжаан диин-не: тывызыы кончуг, кажары база, бир-ле чүвени кижидеп айтырып билишкен, боду кыла каапкан чоруур уруг-дур бо. Малын боду эмнеп-даа билир. Чаа ажылдап барган аныктарга ажылдың аргазың айтып берип органын чеже-даа дыңнап кагжык мен.

БЕРГЭЭ ДАДЫГАР

«Иви малдыг чораан аданемниң изин базып, тайгага ажылдап, чурттаарым бо»— дээш, Күнзеңмаа Доңгурбан кодан иви хүлээп алгандан бээр ам он беш чыл ашкан. Баштайгы малын хүлээп алгаш, баштайгы хонаш-турлаанга одаг каккан-даа болза, Күнзеңмаа «Ээзи эвеске мал эмдик, эдилели эвесте боо дептес» деп дээней сөглээри ышкаш черин билбес, малын таныывас кижи болуп ажылдап барбаан. Харын бичиизинде-ле чадыр эжиин ашкаш, чаңгыс базым кылырга, «чашка чаш коскү» болган — чаптанчыг анайлар бо-ла долгажалайнып көөр, девээде иви дээрге дес-кажаа, өс-шаарап эмгежок апарган турар. Күнзеңмаа дыка амыраар.

Оон бээр-ле аал улузу иви чары ээртеп, коштанырда, бир хонаштан өскезинче кожуп-дүжүп чоруурда, анай хенче эмзирип, мыйды саап, азыраан малынга им-демдек, сан-дугаар салып турда —олла бүгүнү Күнзеңмаа дыка сонуурган билип ап, боду-даа кылчып, тутчуп келген. Ынчангаш Күнзеңмаа мал хүлээп алгаш, хол ужуу салган чылында-ла: «Кады өскен малымга ажылдааш черле багай атка кирбес мен. Ынчалза-даа... Чок, ынчалза-даа эки тутпас, чиик көор болзунза. «билирии бар-даа болза, ажылың багай диртир»— деп, кедизин билип, хапызын бодап чорааны халас барбаан. Ажылды чеже-даа билир болза, ону хол дашты-биле кылыр, дүргениин бодаар, ужур эдерер ындыг хоопнуг чорукка Күнзеңмаа хоюну чок.

Бир катап ферманың бүгү ивижилериниң хуралынга эргелекчизи Чамдыгыр Санаа малды көскүлен апарган кокайлар, оон ыңай хайыракан, улуг-улуг ээрлер тудуп, теп чип турар аңнарды, малчыннар малын эки хавырбас, чамдызызын одарга каапкан, араатаннарынга четпейн турардыр деп шыңгыы шүгүмчүлел кылган. Өске малчыннар ышкаш Күнзеңмаа аңаа санал берген.

— Өске чылдагаан дилээн херээвис чок боор. Кылаткы-биле бис ийи база мал соонче таптыг барбас-тыр бис. Бо чаа хонашка кыштаарывыс-ла шын ыйнаан. Чаа чер болганда, аал дескиндир одар кезип, ужу-кыдыынга чедип турар болза эки-дир. Аалдап ырап, чирлип бар чыдар одарның байдалын араатаннар эндевес, хан, чаг дээш шымдылап турарлары ол. Бир даспанны артывыста калбак арга баарында кокай чип каанын бо Кылаткы таныл көрген-дир. Мен бодаарымга, кымны кым дээр боор, мында олурар кайывыс-даа мал бажын ышкынмас дээш арай шүшпен ажылдап турар-дыр бис. Кыш удур ындыг боорга, орта чүве кайын бүдер, эштер! Ээлчежип одар көөрүн черле элээн шыңгыырадса эки боор! Кокай аглаар, дозуг манаар кижилерни дүрген чорудар херек. Удавас иви санаар үе база келир, аңаа эки белеткенир ужурлуг бис. Мындаа совхозтуң коммунистериниң хуралынга малчын кижиниң ажылга харысалгазының дугайын чугаалашкан чүве. Бистиң фермавыста четпестерниң дугайын база шүгүмчүлээн болгай.

— Күнзеңмааның кончуг шын-дыр. Шупту кадарчылар чаңгыс кижи дег ажылдап көрээли, эштер. Оон башка малывыска каражка-когарал ам-даа немежир апаар —деп, эргелекчи чугаалаан.

Күнзеңмаа Деверековна ферманың ажылында кандыг-бир четпести көрген, азы билген болза, ооң дугайын шагүе эрттирбейн, ажыы-биле чугаалаар, ону эдип алыр дээш бодунуң саналын киирер. Өскелер билзин, оларга кичээндириг болзун дээш четпес ажылдың канчап болу бергениниң малчын кижиниң арнынга чугаалааш, «Чө чүү деп бодаар сен?», «Моон соңгаар канчаар ажылдаар сен?» дээш ышкаш айтырыгларны доргу-биле салыр. Коммунист кижи болганда, ажыл-херекке бүгү байдалды, деңзи тавааңга салган ышкаш, деңнеп, санап, оон даартагы хүнү кандыг болурун билип алыр дээш бот дугайты оралдажып чоруур. Кандыг-бир эпчок таварылга фермага дүрген, эде шиитпирлеттинмейн, чылып чок түрүп бээр болза, ооң сеткил-сагыжы амыравас.

Фермада коммунистерниң ылангыя мурнакчы ивижилерниң бот-идепкейи-биле малды одарга кадарып хайгаараар, араатаннардан камгалаар ажыл сөөлгү үеде экижээн. Кадарчыларның хонаш-турлаг аайы-биле хуваалдазын таарыштыр кылган, звено, аалдар санай агитаторлар доктаамал чедип турар апарган. Ферма эргелекчизи Чамдыгыр, хоочун ивижилер Күнзүрге, Доржиит, Хемчикпен, Деңгиме, Мылчыгыр болгаш өскелер-биле Күнзеңмаа ажыл-херек дугайын хөй удаа чугаалажып, өскелерин ажылче эвилелдээр арга-мергежилин бнеэгизи чок бедик болу берген.

Кокай, хайыракан аал малы ивиже халдаар чоруун барык чыл бүрү соксатпайн турда, кадарчы канчап сагыш амыр оваар боор. Чүгле эрткен күзүн безин кожа турар Бедий, Улуг-Даг фермаларының малчыннары элээн каш хайыракан малче халдап кээрде боолап каан. Кокай, хайыракан-биле шыңгыы демисел херек. Бистер, ивижилер, олче чеже-даа сагыш салзывысса, херек бүтпестир, биске дүрген дуза кадар өске күш чок-тур. Кокай хораннаар мергежилиг кижилер-даа келбес. Эки боолут улус бисте ховар деп, Күнзеңмаа Деверековна ивижилерниң мурнундан хомудап чугаалап орду. Шыны херек, иви ажылын экижидер дээш өлче соңгаарлаттынмас хөй арга-хемчеглерни салыр үе келген.

Кижи бергээ дадыгар. Күнзеңмаа Деверековна ивижиниң черниң черинде ол берге ажылынга он алды чылдың нүүрүн көрбүшаан, эки көргүзүглерни чедип ап келген. Бо арзында ооң өг-бүлези 1200 ажыг анайны камгалап алган болгаш доруктуруп өстүрген. Чүс мындыга онаашкыр ол чылдарның хөй нуруузунда 85-98 анай алгаш, Тожуда мурнакчы ивижилерниң санынга кирген. Чамдык чылдарда 100—102 анай чедип турган. Эрткен чылын алганы — төрүүр чүс мындыдан 90 анай. Ынчаарга мал бажын камгалаар талазы-биле хүлээлгелерин база чедиишкинниг күүседип келген.

Ооң ажылдап турганы Бедий иви фермазы элээн каш чылдарда районга мурнакчы диртип, СЭКП Тожу райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун каш удаа чаалап алган. Ам ивижилер арбын оъттуг хонаштарда звено, аалдар кылдыр үстүп алгаш, кыштаглаашкында олурупкан.

Бедий фермазындан үстүп чарылган, ам Улуг-Даг деп адаттынып турар ферманың малчыннары арзында социалистиг чарыш салган ажылдап турар.

К. Д. Доңгурбан — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады. Ол тожу ивижилерде эң төлептиг кижилерниң бирээзи боорга, соңгукчулар аңаа улуг идегелди көргүскен.

Иви малды өстүреринге ак сеткилдиг күш-ажылы дээш Күнзеңмаа Доңгурбан Ленинчи юбилей, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медальдар база социалистиг чарыштың тиилекчизи деп херек демдектер-биле шаңнаткан.

Күнзеңмаа Деверековна Доңгурбан Бедийниң Борлуг-Хөл деп черде 200 ажыг ивизин кадарып, он алды дугаар кыжынче мурнуку хевээр, эрес-омак ажыл-ижи-биле кирипкен. Кайы-даа талазындан бедик тайга-сын хүрээлээн, терең хар шыпкан, берге орук-чиректиг черле кыштаг аалдарда Доңгурбан болгаш ооң эш-өөрү ажылдап, чуртап, берге болгаш харысалгалыг ажылы дээш бедиктерже улам бар чорудар.

А. НУГУУРАК.

ДООЗАР ЧООКШУЛААН

«Хөндергей» совхозтуң ажыл-ишчилери часкы тарылга ажылдарынга белеткелди хүн келген тудум күштелдирбишаан. Ол ажылдарның бирээзинге үрезин арыглаашкыны хамааржыр.

Ак-Баалыктың ховуу турлаанда шаңда ажыл-иш бо хүннерде улам хайнышкынныг чоруп турар. Үрезин арыглаашкынында Херел-оол Сотпага удурткан 12 кижи составтыг звено ажылдап турар. Шаңда «ОВП-20А» маркалыг ийи, «СМ-4» маркалыг бир тараа арыглаар машиналарны тургускан.

Ол звено 280 тонна үрезинни арыглаар сорулгалыг. Ам бо хүннерде кызыл-тастың 150 тонна үрезинни чажар шынарынга чедир арыглаттынган. Чооккy хүннерде 60 тонна арбайның, 70 тонна суланың үрезинин арыглап доозары-биле ажылдың темпизин шапкынчыткан.

Үрезин арыглаашкынында Сайын Мөңгүш, Чылбак-Уруг Доңгак, Михаил Мөңгүш олар эки ажылдап, хүн нормазын ажыр күүседип турарлар.

А. МӨҢГҮШ.

Чөөн-Хемчик район.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

«Саян» совхозтуң хойжуларының хөй кезии Сесерлиг салбырында мөөннеттинген. Виктор Салчакович Дотпаа—салбырның мурнакчы хойжуларының бирээзи. Малчын амгы үеде төрээн хоюнуң чаш төлүн чидириг чок ажаап ап, мал чемин хумагалыг чарыгдап турар.

ЧУРУКТА: Бии-Хем районда «Саян» совхозтуң мурнакчы хойжузу Виктор Дотпаа.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

Валентина Дүктүг-ооловна Байкара — Бии-Хем районда «Саян» совхозтуң төп сүт-бараан фермазында бызаа ажаакчызы. Ол ажылынга кирген чылындан-на багай эвес көргүзүглерни чедип ап, ферма коллективиниң ажылдакчыларының болгаш совхоз дирекциязының мактал шаңналын ап эгелээн. Ооң азыраан бызааларының күш-деңгели эки, немелде деңзизи хөй болуп келген.

Республиканың бызаа ажаакчыларының аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрүп турда, Валентина Байкара тиилекчи болуп, чемпионнуң лентазын баглаан. Амгы үеде ооң азырап турар бызаалары кадык, шыырак.

ЧУРУКТА: мурнакчы бызаа ажаакчызы В. Д. Байкара.

Т. МААДЫР-ООЛДУҢ фотозу.

КАЙЫЗЫ-ДАА САДЫГЖЫ

Каа-Хем районунуң Бүрен суурда холушкак бараанынар садыының эргелекчизи, садыг шугумунга үжен ажыг чыл дургузунда үзүктел чок ажылдап келген Валентина Мефодьевна Басенко эрткен юбилейлиг чылда бараан саарылгазының чыл планын 110 хуу күүсеткеш, мурнакчыларның одуруунда кирген. «Совет садыгның тергиини» деп херек демдээниң эдилекчизи ол садыгжы үргүлчү социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, планныг даалгаларын чыл бүрүде ажыр күүседип келген. Ол садып алыкчылар-биле харылзааны доктаамал тудуп, оларны хуучулар кежигүнүнге хүлээп алыр ажылды база эки чорудуп турар. Валентина Мефодьевна чонга эптиг-ээлдек, совет садыгның культуразын эки шиңгээдип алган, аныяктарның дагдыныкчызы, оларны садыгжының белен эвес мергежилинге кызылдии-биле өөредип чоруур.

В. М. Басенконуң уруу Наталья Кызылдың садыг школазын дооскаш, ам Бүрен-Аксы суурда база-ла авазының соон салгап, садыг ажылында ажылдап турар. Ол эрткен чылын план саарылгазын ажыр күүсеткеш, өртектиг белек-биле шаңнаткан.

М. ТОПУЛ.

СӨСКЕ ЭЭ БОЛУР

Маадыр-оол Маасович Мөңгүш — «Ак-Туруг» совхозта прораб. Оон удурткан тудугжулар бригадазы эрткен юбилейлиг чылда боттарынга алган планныг онаалдаларын багай эвес боттандырган. Бригадада 30 тудугжу бар. Оларның кайызы-даа кылган ижинге ээ-харысалгалыг, онааган ажылын эчизинге чедирип чаңчыккан.

— Эрткен юбилейлиг чылда 280 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылыр турдувус. Ону бүрүн күүседип, ажыглалга кирдивис. Тодаргайлаарга, Чаш-Талда чүс баш инек, 50 бызаа кирер ийи кажааны, Кызыл-Дагның Кес-Арт аксында 500 баш төрүүр хой кирер үлегерлиг кажааны болгаш бичии хураганнар турар тепляктарны эки шынарлыг кылдыр тудуп дооскан бис. Тараа складында 30 тоннаның автодензилин, машина-трактор мастерскаязының артын талазында комбайннар тургузар шөлү цементилээн. Ак-Туруг, Кызыл-Даг салбырларында чуртталга бажыңнарын, эли-садыг септеп дооскан—деп, прораб таныылдырлады.

Үстүнде ажылдарны чогуур үезинде ажыглалга кирериинге тайгада ыяш белеткекчилери К. Седен-Хуурак, К. Намдак, Т. Мөңгүш, тракторист, Б. Билдин-оол, пилорама ажылчыннары С. Коңга, М. Кенен, Ш. Дүвендей, К. Дамбаа олар улуг-хуузун киргеннер. Шевер чазаныкчы, пенсионер Д. Мөңгүш, тудугжулар М. Сержит, Д. Отукпан, М. Балчий, О. Мөңгүш оларның киирген үлүү улуг. Бо эштер тудугжулар аразынга калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, совхоз дирекциязының, партия болгаш профэвилел комитеттериниң хүндүлел бижиктери, өртектиг белектер-биле шаңнаткан.

Он бирги беш чылдың үшкү, эзек чылын тудугжулар шак мынчаар үре-түңнелдиг уткаан. Бо чылын бар арга-курлавырларны улам мөөннеп, мурнукузундан-даа артык ажылдаарын тудугжулар шиитпирлээн. Оларның сөглээн сөзү ажыл-херекке чедиишкинниг боттанып дээрзинге бүзүрел улуг.

С. СОТНАМ.

Улуг-Хем район.

ЭГЕЛЕКЧИЛЕРДЕ МЫНДЫГ

1982-1983 чылдарда мал кыштаглаашкынын чедиишкиннинг эрттирер дугайында кыйгырыгның эгелекчилери — Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыннары бо хүннерде улам күжениишкиннииг ажылдап турар. Бо ажыл-агый чылында ук совхозтуң төрүүр хою 10178 баш, оларның 5 муң ажыы ооладапкан. Чаа төрүттүнген хураганнарның баш санын камгалап өстүрериниң хемчеглери алдынып турзадаа, чамдык хойлар ара салыр таварылгалар бар.

Дагыр-Шемиде комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазы бо чылдың кыштаглаашкынын хүр эрттирип турар. Бригадир Очур-оол Ондарның хойжуларының кодаңнарында төрүүр 3025 баш хой бар. Оларның чартык кезии ооладапкан. Бригаданың малчыннары төрүүр хой бүрүзүнүң чаш хураганын бүрүн ажаап алыр сорулгалыг.

Улуг-Хову хойжу бригаданың малчыннары кыштаглаашкынны база багай эвес эрттирип турар. Дуржулгалыг малчын Өлзей-оол Моңгуш, аныяк хойжулар Зоя Моңгуш, Вера Сарыглар оларның кодаңында төрүттүнген хураганнар онча-менди. Өлзей-оол Моңгуштуң төрүүр 357 хоюнуң 200 ажыы, Зоя Моңгуштуң кадарып турары 407 хоюнуң 370 ажыы ооладапкан.

Ырак-узак турлагларда малчыннарга совхозтуң специалистери барып турар. Малдың чиир чеминиң курлавыры бар. Сиген далганы, шиви будуу, терек шандазы болгаш оон-даа өске мал чемнерин хойларга база хураганнарга берип турар. Автомагазин садыгжылары хойжуларны өйлей-өйлей эргип кээп, оларны чугула херегледиин бараaннары-биле хандырып келген. Хойжу кодаңнарның суг-биле хандырылгазы база эки.

Ажыл-агыйның мактадыг хойжузу Өлзей-оол Моңгуш мал ажылынга чээрби бир чыл бараан болуп келген. Көжээлиг-Ховуда кыштап, төрүүр хой кадарып турар. Хөй чылдарның дургузунда төрээн совхозунга малдың баш санын өстүрүп, оон үнелиг продукцияны бүдүрүп берип келген малчын район Советиниң депутады хүлээлгезин ак сеткилдии-биле күүседип келген.

Даанган ажылынга ээ-харысалгалыг малчыннар ук ажыл-агыйда хөй. Оларның шудургу ажыл-ижиниң түңнелинде малдың баш саны өзүп, оон чаш төлү четче-бүрүн алдынып, өзүп-доругуп турар. Эрес-шалыпн ажылдыгларның санынга Сонай-оол Сарыгларны база хамаарыштырып болур. Мурнакчы малчын Сонай-оол Сундуевич Сарыглар ниитиниң малын малдаандан бээр чээрби ажыг чылдың иүүрүн көре берген. Дуржулгалыг малчын совхозтуң Дагыр-Шемиде комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазында дагдыныкчы хойжунуң хүндүткелдиг болгаш харысалгалыг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

Ажыл-агыйның малчыннары ниити хуралга ажыл-агыйжы чугааны чоруткаш, социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Хоочун малчын Сонай-оол Сарыглар база бедиткен хүлээлгени алгаш, кожазы Лаа-Сүрүң Кууларны социалистиг чарышка кыйгырган. Оон көргүзүү багай эвес. Ында төрүүр 327 хоюнуң 270 ажыы ооладапкан. Хойларның болгаш чаа төрүттүнген хураганнарның дециилдези эки, хойдаа-на хураган камгалатынып турар.

М. ОНДАР.

Каа-Хемде «Кызыл тук» совхозтуң механизаторлары Ф. Н. Жидеев биле В. Г. Карпов төрээн совхозунга 1960 чылдан бээр ажылдап турарлар. Олар чыл санында багай эвес көргүзүглерни чедип ап, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга чоруп келгеннер. Хоочун механизаторлар — аныяктарның дагдыныкчылары амгы үеде тракторлары-биле Дерзиг-Аксында мыйыстыг бода мал фермазынга мал чеми сөөртүп, кажаа-хораа ишти аштап ажылдап турарлар.

И. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: В. Г. Карпов (оң талада) база Ф. Н. Жидеев.

Авторнуң фотозу.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

⊙ **БУДАПЕШТ.** «Садып алыкчыларны хандырар «Керавилл» деп албан чери дыңнап тур... Ийе, Совет Эвилелинге бүдүрген хеп чуур машиналар бисте бар. Барааннарны силерге таарыжыр шакта бөгүн чедирип бээр».

Будапешт хоорайның чурттакчылары телефон дамчыштыр чагыг өзугаар барааннарны ийи чыл дургузунда садып ап турар. Электротехниктиг үлетпүрнүң продукциязын сайгарар «Керавилл» фирманың садып алыкчылары телевизорну азы хеп чуур машинаны садып алырын күзээнде, фирманың хандырылга-сайгарылга албанының телефону долгап алгаш, чагыгны кылыптарга — оларның херектээн барааннарын бажыңнарынга эккеп берип турар.

— Бистиң фирманың хандырылга-сайгарылга албанының телефоннары чаңгыс-даа минутада анаа турбас — хөй-хөй садып алыкчыларывыстың чагыгларын хүлээп ап турар бис — деп, хандырылга албанының удуртукчузу Золтан Сойко чугаалап турар. Чоннну хандырарының чаа хевирин ында чүгле ийи бригада ажыглап, садып алыкчыларның чагыгларын чедиишкинниг күүседип турар. А техниктиг бөлүк чагыткан барааннарны садып алыкчыларга чедирерин организастап, фирманың садыг бүдүрүглелери-биле харылзааларны боттандырып турар. Оон ынай садыг бөлүү херглекчилерге чогуур тайылбырларны болгаш оларның күзээн барааннарын шилип берип турар.

⊙ **БЕРЛИН.** Эртем-техниктиг дешпилгени дүргедедири — Герман Демократтыг Республиканың улус ажыл-агыйын даразында беш чылда хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының бирээзи.

Микроэлектрониканың, автоматчыткан бүдүрүлге участоктарының, энергияга камналгалыг технологияларның мурнакчы чедиишкиннерин практикага шиңгээдиринге күжениишкиннерни мөөңнээри республиканың ажылчыннарының, конструкторларының чогаадыкчы ажыл-чорудулгазында кол угланыышкын болуп турар деп, ГДР-ниң эртем болгаш техника айтырыгларының талазы-биле министри Г. Вайнц демдеглээн.

Бо чылын эң бедик түңнелдерни чедип алыры эртем болгаш техника талазы-биле бүдүрүглелерге ажылдап кылдынган планнарда көрдүнген. Чижээ, чиг-эттиң болгаш материалдарның ниити чарыгдалдарын 9 хуу кызырар сорулга салдынган.

Үнелиг материалдарның болгаш чиг-эттиң чадиринн улам-на кызырар, карылгалыг артыышкынны болдурбас технологияны ажылдап кылыр талазы-биле республиканың эртемденнери, чаартыкчылары болгаш чогаадыкчылары амгы үеде ажылдап турар деп, министр демдеглээн.

⊙ **ПРАГА.** Робот техниказының херекселдерин шиңгээдип алыры — Словакияның Тренчин хоорайында станок тудуунуң заводунда эгелээн бүдүрүлге чаартылгазының кол угланыышкыны. Сан-биле башкарылга программалыг станоктарны бүдүрүп турар ол заводтуң продукциязын делегейниң хөй чурттарынга, оларның арасында Совет Эвилелинге садыглап турар.

Бүдүрүлге чорудулгазын чаа оруукче шилчидер дээш үлетпүр роботтарын бүдүреринин завод коллективи шиңгээдип алган. Ындыг роботтар эң хөй күш негеттиннер ажылдарны күүсетпишаан, бедик мергежилдиг хөй кадрларны бүдүрүлгениң өске участоктарынга ажылдадыры-биле хостап турар.

Үлетпүр роботтарын калбаа-биле ажыглаарынга үндезилээш, бүдүрүлгени автоматчыдарының программазы — Чехословакияның бүгү улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының бирээзи. Чуртта ажылчын күжүнүң чедишпес чоруунуң айтырыын шиитпирлээринге роботтарны ажыглаары идиглиг болур.

⊙ **ХАНОЙ.** Вьетнам Социалистиг Республиканың балыкчылары эрткен чылын улуг чедиишкиннерлиг болган. Вьетнамның информация агентствозунуң дыңнатканы өзугаар алырга, олар 1982 чылда 660 муң тонна балыкты тудкан болгаш далай продуктуларын тыпкан. Ол дээрге планныг даалгадан он хуу хөй болган.

Чурттуң далай чоогунда районнарының, хоорайларының ажыл-ишчилери балык продуктуларын болбаазырадаарын кылырының, даштыкыже чорударының планныг даалгаларын чедиишкинниг күүсеткеннер.

• • •

Мурнуу-Чөөн Азияда эң-не нүүлүг Хоабиньде гидробеллирииниң тудуунуң эң чугула үе-чадаларының бирээзин база бо хүннерде чедиишкинниг доозкан.

(СЭТА).

ЧУРУКТА: вьетнам болгаш совет специалистер хем уунуң дуглааныын үезинде.

ВИА—СЭТА-ның телефотозу.

КАТАП ЭГЕЛЭЭН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Европага ядролуг боо-чепсекти кызыгаарлаар талазы-биле совет-америк чугаалажыышкыннар дүүн, январь 27-де, Женевада катап эгелээн. Ол чугаалажыышкыннарның катап эгелээни-биле холбаштыр даштыкы парлалга совет чаа инициативаларның тайбың херээнге, ук ол чугаалажыышкыннарның дешпилгелиг болурунга онза чугула ужур-дузазын демдеглеп турар.

Совет тайбың чаа инициативалар болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң чоокта Прагага болган чөвүлел хуралының Политиктиг декларациязы, ылангыя Варшава Керээзиниң кежигүннери күрүнелериниң болгаш НАТО-нуң кежигүннери күрүнелериниң бот-боттарынга удур шериг күжүн ажыглаваас, тайбылның харылзааларын тургузар дугайында керээни чарар дээш социалистиг чурттарның — Прага чөвүлел хуралының киржикчилериниң чаа саналы совет-америк чугаалажыышкыннарының чедиишкинниг болурунга эки үндезин болуп турар деп, Францияның «Юманите» солуну бижээн. А катап эгелээн совет-америк чугаалажыышкыннар Европага боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынга, Чөөн болгаш Барыын чүктүң арасында харылзааларның бүгү комплекизинге хамаарышкан өске-даа чугаалажыышкыннарны чорударынга чугула рольду ойнаар ужурлуг.

СИНЬХУАНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

ПЕКИН. (СЭТА). Мао Цзэдунның кадайы Цзян Цинни болгаш Кыдаттың Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү турган Чжан Чуньцяону шаажылап өлүрер дээн мөөн мурнунда шииткелди оларның бүгү назыда хосталгазын казыыр кылдыр КУР-нуң Дээди улус суднуң чанында кемхерекгер көөр палата солаан деп, Синьхуа агентизи дыңнаткан.

«Дөрт дээрбечиниң» херээниң талазы-биле «кол херектээннер» Цзян Цинни болгаш Чжан Чуньцяону 1981 чылдың январь 25-те суд шиитпирин өзугаар ийи чыл хуусаа эрткенде шаажылап өлүрер деп шииткен турганын Синьхуа агентизи демдеглээн.

БОЛУУШКУННАР, ФАКТЫЛАР

ПРАГА. Чанар куштарның «планын» бо чылдагы чылыг кыш дыка-ла будаан. Чехословакияның дыка хөй районнарында чанар куштар чылыг черлерже ушпаин, ук республиканың хөлдеринге болгаш сугларынга артып калганнар. Чижээ, Мурнуу Моравияның тулаалыг черлеринге беш муң ажыг черлик кас бо чылын кыштай берген.

Чехословакияга кыштаары-биле артып калган кууларның саны бо чылын кажангызындан-даа хөй болган. Ол кайгамчык куштар хоорайлар болгаш өске-даа кижилер чурттап турар черлерден ырак эвесте турумчааннар.

МАДРИД. 17 харлыг испан Хосе Мартин Эрнандес океанга чээрби чеди хонук дургузунда эжиндирип келген. Ол эрткен чылдың декабрь 23-те балыкчыларның улуг эвес хемежигежинге олурупкаш, далайже унупкен чуве-дир. Ооң хемезинге аъш-чем курлавыры безин чок турган. Чүгле сес литр ишкир арыг суглуг доскаар турган. Элээн үе эрткенде ол оруундан азып, кайы угже-даа баарын билбейн барган.

Совет «Бахчисарай» деп судно эвес болза, аайлашпаан балыкчының салымхуузу та кандыг болур чуве. Ол ону эскерип кааш болгаш Хосе Эрнандести бортче үндүрүп алган. Балыкчы кайы-даа хире үе эртенин билбес, аажок арып-дорупкан болган. Аңаа баштайгы дузаны совет далайжылар чедиргеннер. Бодунуң амы-тынын алган кижилерге өөрүп четтиргенин илереткеш, Хосе Эрнандес Лас-Пальмаска дүжүп калган.

БЕРН. Швейцарияда кижи чурттаар шөл айтырыы ам-даа дыка чидиг болуп артпышаан, бажың чок улустуң саны улам көвүдээн. Ол хирезинде чуртта 4 муң квартира ээ чок турар. Ооң кол чылдагааны чүдел дээрге, чуртталга шөлүнүң хөлезининиң аары болур. Бөдүүн кижилер ону төлеп шыдавас. Чүгле 1982 чылда безин квартира хөлезини 9 хуу өскен.

БАГДАД. Ирак шериг хүлээлгелиг Ахмед деп кижиниң өг-бүлезинге хары угда алды чаш немешкен. Ооң 36 харлыг кадайы Манбула алды кижини ийистээн. Ирактың ИНА агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, иезиниң-даа, чаштарның-даа кадыкшылы байдалы эки. Оларның ооң мурнундагы уруглары безин дөрт турган.

КАРАКАС. Пуэрто-Ордас хоорайның хоочун чурттакчызы Хулиане де Ньевес Венесуэлада эң улуг назылыг кижи болур. Ол чоокта чаа 131 харлаан. Ооң үш чүс ажыг төрелдери, оларның арасында уругларының уругларының ажы-төлү 40 хире кижи улуг назылыг өгбезиниң төрүттүнген хүнүн демдеглээри-биле чыглып келгеннер.

Ол төрел-бөлүкте үр чыл чурттап чорууурлар оон аңгы база бар. Хулиананиң дуңмаларының бирээзи база 103 харлаан.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанга тайбылны деткиир талазы-биле каттышкан араб күштерниң составында кирип турар Бекаа шынаазында сирий шериглерге удур чепсектиг өнчүк-чөңгээни израиль шериглер база катап кылган. Израиль эжелекчилер бир шак ажыг үениң дургузунда сирий шериглерниң туружун ракеталар болгаш миномёттар-биле боолаан. А сирий шериглерниң артиллериязы дайзынга харыы согуушкунну таварыштырган.

Ливанның чөөн талакы девискээринге чаа өнчүк-чөңгээлерни кылыр сорулга-биле израиль эжелекчилер Бекаа шынаазынга хөй санныг шериглерни немей эккеп турар. Янта, Кфар-Кук, Бака, Айта-Фуххар болгаш Айн-Араб суурларның районнарында израиль танк шериглери сөөлгү хүннерде коступ келген. Ында эккелген танкыларны, бронетранспортёрларны болгаш өске-даа шериг техниказын сирий шериглерниң туруштарынга удур угландыр израиль интервентилер тургузуп эгелээн.

Ливанның түр эжелеткен районнарының тайбың чурттакчыларынга удур шаажылалдыг хемчеглерни израиль шериглер хары угда база кедергей күштелдирип, тудуп хоругдаашкыннарны, чиндишкиннерни кылып турар.

ХАНЫ КРИЗИС

МАДРИД. (СЭТА). Испанияның садыг флоду ханы кризиске таварышкан. Хөй чүък дажыглаар он-он улуг судналар шимчээшкин чок турупкан. Чуртта эң улуг «Навиера аснар» компания хоозураашкынга таварышкан дугайында чарлаан болгаш өртээлдерниң 7 муң ажылчыннарын, далайжыларны ажылдан үндүрген.

АКЫ-ДУҢМА ПАРТИЯЛАРДА

ЛИССАБОН. Португал найысылалга болган парлалга конференциязынга Португал Компартияның Чиңгине секретары А. Куньял чүве чугаалааш, республиканың президентизи генерал Рамалью Эанештиң Республика хуралын тарадыр болгаш хуусаа бетинин парламент соңгулдаларын эрттирер дээн шиитпиринге холбаштыр компартияның туружун тайылбырлаан.

Премьер-министр Пинту Балсемаунун дүжкени, ооң соонда парламентиниң тарадканы болгаш бүгү-ниити соңгулдаларны эрттирер дээни ажылчы чоннарның, португал улустуң, демократияның улуг тиилелгези болган деп, А. Куньял медеглээн. Барыын үзелдиг партияларның күрүне эргилдезин кылыр дээн чоруу ооң түңнелинде үзе шаптынган деп, ол чугаалаан.

Португал Компартияның бодалы-биле алырга, хуусаа бетинин соңгулдалары — Португалияның таварыжы бергени политиктиг болгаш социал-экономиктиг эң аар-берге кризисти ажып эртериниң эң шын оруу болуп турар деп, А. Куньял демдеглээн. Соңгулдаларны 1974 чылдың апрель революциязының чарлаан чурумун камгалаарының херээнге чугула базым кылдыр үнелеп көрбүшаан, ПКП ТК-ның политкомиссиязы амгы чагырыкчы чазакты эрге-чагыргадан доп-дораан чайладыр болгаш бадылаашкынга белеткелдиин база оңу эрттирериниң үезинде хоойлуну сагырын магадылап болгу дег түр чазакты тургузар ужурлуг кылдыр санап турар.

Иштики политиктиг байдалды анализтээри-биле ПКП ТК-ның пленуму январь 28-те чыылдырарын ПКП ТК-ның политкомиссиязы шиитпирлээн.

• • •

КОПЕНГАГЕН. Данияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму анаа болган. Оон киржикчилери делегейде чугула айтырыгларны, чуртта иштики политиктиг байдалды, дани ажылчы чоннарның амыдыралчы эргелерин болгаш социал чаалап алыышкыннарын камгалаар дээш демиселдиң айтырыгларын, ол ышкаш Данияның Компартиязының ээлчеглиг, 27-ги съездизинге белеткел-биле холбаалыг айтырыгларны чугаалашкан.

Данияның Компартиязының Даргазы Йорген Енсен пленумга илеткел кылгаш, ажылчын аңгының амыдыралчы эрге-ажыктарынга каражаны чедирип, чуртка ажыл чокталыышкынын өстүрериниче аппар чыдар буржуаз чазактың политиказын шыңгыы шүгүмчүлээн. Капиталдың шавар халдаашкынынга дүжүп бээр бодал ажылчын аңгыда чок деп, ол чугаалаан.

Данияның ажыл соксадып турар докерларынга политиктиг, моральдыг болгаш экономиктиг деткимче көргүзеринче Данияның профэвилел болгаш хөй-ниити организацияларын пленум кыйгырган. Чазактың экономиктиг политиказынга удур чурттуң ажылчын аңгызының демниг шавар халдаашкыны амгы үеде шиитпирлиг чүүл болуп турар деп кыйгырыгда онзалап демдеглээн.

«Ниити рынокка» Данияның киржилгезин пленумнуң киржикчилери шиитпирлиг бүрүү шапкан болгаш «оннуң аразынга» чурттуң бактаашкыны национал экономиканың байдалын дорайтадып, чоннуң калбак кезектериниң эрге-ажыктарынга чөрүшкек болуп турарын айыткан. «Ниити рынок» дээр садыг-экономиктиг кызыы болуглежиишкинден Данияның доп-дораан үнерин пленумнуң киржикчилери негээн.

• • •

ЛИМА. Перунуң Компартиязының Төп Комитединиң пленуму Лимага болган. Иштики политиктиг байдалдың дугайында илеткелди ПКП ТК-ның Чиңгине секретары Хорхе дель Прадо кылган.

Чурттуң экономиказынга даштыкы, хамыктың мурнунда америк монополияларның күчү түрүушкуну-биле шуут холбаалыг калбак улус массаларның материалдыг байдалының улам дорайтааны илеткелде айтын, бо чылдың ноябрьда муниципалдыг соңгулдаларның болурунга уткуштур Перунуң чөөн үзелдиг күштери чаңгыс эптиг эвилелдиг турарын бүгү талалыг быжыглаарының чугулазын онзалап демдеглээн.

Илеткелде болгаш пленум киржикчилериниң чугааларында профэвилел шимчээшкиниң айтырыгларынче дыка улуг кичээнгейни салган.

(СЭТА).

АКШ-ТЫҢ БҮДҮШ ЧОК ТУРУЖУ

БОНН. Европага ракета-ядролуг чепсекти кызыгаарлаарының болгаш кызырарының айтырыгларын Бельгияның, Голландияның, Люксембургтуң, Данияның болгаш Норвегияның социалистиг болгаш социал-демократтыг партияларының төлээлекчилериниң Боннга болган ийи хүн конференциязынга чугаалашкан. Германияның социал-демократтыг партиязының (ГСДП) болгаш Великобританияның лейбористиг партиязының төлээлекчилери конференцияның ажылынга хайгаарыкчылар болуп кирипкен.

Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында Женевада совет-америк чугаалажыышкыннарга таарымчалыг түңнелдерни чедип алырын күзээшкин-биле деткип чугаалавышаан, конференцияның киржикчилери чугаалажыышкыннарның улам ыңайгы уламчылалынга ядролуг чепсекти кызыгаарлаарының талазынга чаа совет саналдар идиг бээр апаарын онзалап демдеглээн. Америк таланың шериг талазы-биле артык күштерлиг болган турарын хандырарынче угланган АКШ-тың туруш-бодалын конференция мөзү чок туруш кылдыр тодарадып көргүскен.

ССРЭ-ниң туружун кичээнгейге алырынче болгаш бодунуң «кедерей барган негелделериндең» ойталаарынче ужуражыышкынның киржикчилери Американың Каттышкан Штаттарын кыйгырганын парлалга конференциязынга чүве чугаалап тура, ГСДП-ниң төлээлекчизи Э. Бар онзалап демдеглээн. Женевада чугаалажыышкыннарның алыс сорулгазы чүл дээрге, ортумак ыракшылдың чаа америк ядролуг ракеталарын Барыын Европа чурттарының девискээрлеринге эккеп сайгара тургузарын болдурбайн барын болгу дег ындыг байдалды чедип алыр ужурлуу болур деп, Э. Бар медеглээн. Ону чедип алыр төлээде, чугаалажыышкыннарны шыңгыы хандыр болгаш кандыг-даа оожумнадыышкын чокка чорудары эргежок чугула деп, ол айыткан.

Э. Барның дыңнатканын өзугаар алырга, Францияның болгаш Великобританияның чогуур ракета-ядролуг күчүлерин база барымдаалап көрген турар ужурлуг дээрзинге конференцияның киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг болган. «Ол системаларның барыының фактызын кичээнгейге албайн барып болбас» деп, Э. Бар айыткан.

В. ВИНОГРАДОВ.
СЭТА-ның корр.

Баштак репортаж

АЖААКЧЫ ЧОК ХАВАН

Кандыг-даа улуг картада Киев областың Калита суурунуң ады чок. Ынчалзажок академик Б. Е. Патонның сөөлгү үеде чораан эртем төптериниң арасында Москва, Париж, Стокгольм-биле чергелештир Калита суур база бар.

Географияның кандыг-даа чуруктарында демдеглеттинмээн бичии суур Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының президентизин чүге сонуургады бергенил, ол чүге анаа чораанып? Ындыг кончуг чүү деп чүве ол суурда тыптып келгенил?

— Хаван комплекизи — деп, ол черни харылап турар улус чугаалады. — Ынчалзажок силерни ынаар киирип шыдавас бис. Хоржок!

— Па, чүге ындыг чүвел? Бир кубометр агаарга микробнуң үш ончуу хире хир тыпты бээрге «дайынчы дүвүрээзин» чарлаар нарын херекселдер кылыр черже безин мени киирер турду чоп — деп элдепсиндим.

— Чүге дээрге эң-не нарын херексел эң-не бөдүүн хавандан-даа бөдүүн. А бисте олар седен муң баш. Бис оларны камгалаар ужурлуг бис — дээш, мээн хевимни чиктии аажок көрдүлер. — Ынчаарга бис хаван комплекизин директорнуң өрээлинде телевизор дамчыштыр таныштырып болур бис.

Удатпаанда телевизор мурнунда олур мен. Цех бүрүзүн сонуургадым. Бир эвес хаваннар көзүлбес турган болза, бо черни кончуг улуг болгаш ховар индустрия деп боор-дур мен. Магнитка азы КамАЗ ышкаш аан. Бодаңардан: чүгле хемчээр-хынаар херекселдер безин мында беш муң.

— Адырам, ынча хөй хаваннарны чеже хире кижи өстүрүп турар силер? — деп дидим эвес айтырдым.

— Хаван ажаакчызы мында чаңгыс-даа чок, а операторлар каш эвес, санап көрзээ че...

Элдеп-ле чүве-дир: седен муң хаван, а хаван ажаакчызы чок! Төөл-дур оң! Баштай мени хаваннардан эвес, харын хаваннарны менден аарыг халдадып алыр ирги бе дээш камгалап турду, а ам ол хаван чериниң ажылы база чиктиг апарды. Оператор, хаван ажаакчызы ышкаш хаваннарга дээр байтыгай, оларны доруктуруп турар хирезинде-ле, оларның чыдын безин тынмас ышкажыл. Телевизорда хаванда, синхрофазотрон-даа көстүп турары аңаа ылгал чок хире. Ындыг болганда хаван өстүрери күш-ажыл эвес, угаан ажылы апарганы ол-дур.

Хаван комплекизинде эртем салбырының ажылдап турары черле оюнчук эвес. Академик Патон маңаа чораан соонда, комплекстиң директорун, эртемденнерниң дузазы херек бе дээш, Эртемнер академиязының президиумунуң хуралынче анаа-ла кедиртпээн болгай.

Айтырыг чөптүг. Чүге дээрге эң-не нарын техниктиг дериг-херекселдерден нарын бөдүүн хаван бүдүн академияга четчир айтырыгны салгандыр.

Эртемнер академиязының президиумунуң хуралынга хаван комплекизиниң директору академиктер безин кайгай бээр сан-чурагайларны адаан: хаван ажаап турар өске ажыл-агыйларга бодаарга, мында бир центнер хаван эъдиниң бот-үнези он катап эвээжээн.

Ол-ла чоруп турган, Иван Иванович Строкачыга таварты бердим.

— Ындыг кымыл ол?— дижир боор силер. — Бурунгаар дешпилгеге доктар-моондак болу бербес кижи ирги бе? Ылаңгыя хаван ажылының индустриалдыг технологиязынга аан?

Сезиимнер: ажырбас. Ооң социал байдалы мындыг. «Плосковский» совхозта хаван өстүреринге оон улуг үлүтнү киириптер кижи чок, ол ында — тарып боозадылга талазы-биле техник. Ооң кадайы, машина-биле инек саарының оператору, Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Тук, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнериниң эдилекчизи, УССР-ниң Т. Г. Шевченко аттыг күрүне шаңналының лауреады аттыг эдилекчизи Галина Антоновнага деңнежир кижи ында база чок. Строкачыларның салгалы «Аныяктар — тракторже» деп кыйгырыгга алзыпкан. Оң база-ла ажырбас. Зозуля азы украинден очулдурарга Хек дээр иеэ-биле шолазы чок ийи хаваны өг-бүлени чүгле хандырып турар эвес, харын артыкшылды берип турар. Бир эвес ийи-чаңгыстан ниитиниинче шилчиир болза, Бровар районда мал тудуп турар улус хөй.

Түңнели чүл? Түңнелинде чонда кедээ ажыл-агый продуктуларының артыкшылы көвүдээн, ону күрүнеге садып турар. Чүгле чыл дургузунда районга дөрт муң тонна сүт, бир муң ажыг тонна эът саттынган. Бүдүн совхозтуң бүдүргениңге ден.

Тайылбырлаайн: Бровар район — хоорай кыдынында. Кудумчунуң бир талазы Броварга, өске талазы Киевке хамааржып болур. Район биле хоорай арасында хүнде-ле он сес эжеш электричка халып турар. Ынчалзажок кедээ чон Крещатиктиң «Центральный» гастрономдан, чамдык черлерде ындыг болгай, чем албайн турар. Кедээ чон, харын, Киевтиң базаарларынга бодунуң чемин садып турар. А ол чорук сээн-биле бистиң эрге-ажыктарывыска таарыжыр болгай-ла, эргим номчукчу!

Леонид ЕФИМОВ.
Киев область.

Янзы-бүрү медээлер

НАЙЫРАЛДЫГ

Ак-Довурак хоорайның профессионал-техниктиг училищезинде янзы-бүрү националдыг оолдар, кыстары өөренип турар. Ында интернационалчы кижизидилге ажылы эки тургустунган. Эвилелдешкен республикаларның альбомнарын долдуруп, стендилерни, таблицаларны кылгаш, делгелгелерни организастаан.

Даштыкы дыл башкызы Н. Петренконуң удурткан интернационалчы клубтуң ажылы эки. Төөгү бөлгүмүн болгаш «Дилээшкин» бөлүүн башкылар Л. Могилевская, Н. Кавыршина олар багай эвес удуртуп турар. Мурнакчылар-биле ужуражылгалар бо-ла эрткилээр. Училищениң сургуулу Галина Фроленко Венгрия чорааш келген. Ол черге чорааш көрген-билгенин өөрүнге сонуургаткан.

«Төрээн чериң билир сен бе?» деп викторина солун эрткен. Сургуулдар ол кежээге организастыг киржип, эки белеткелдиг келген. Олар төрээн чериниң казар байлактарының дугайында ажыктыг чүүлдерни билип ап, айтырыг бүрүзүнге солун сайгарылгаларны кылган. Сургуулдар Ирина Котова, Галина Фроленко болгаш өскелерниң-даа өөредилгези, сагылга-чуруму үлегерлиг. Олар хөй-нийти ажылының баштакчылары. Найыралдыгда — демниг, күштүг. Училищениң хөй националдыг оолдар, кыстары найыралдыг өөренип, чурттап турарынга кым-даа өөрүүр.

С. БАГЫТ-ООЛ.

КУБОКТУ ЧААЛАП АЛГАН

Барыын-Хемчик районнуң башкыларының волейболга маргылдаазы Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазының спорт залынга болган. Ол маргылдаага 11 команда киришкен.

Бирги черни Кызыл-Мажалыктың № 2 школазының командазы ээлээш, шилчиир кубокту алган. Барлыктың командазы ийиги черде болгаш вымпел-биле шаңнаткан. Ак-Довурактың № 1 ортумак школазының башкылар командазы база багай эвес ойнааш, үшкү черже үнген.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

МОСКВАГА ЧОРДУВУС

Төрээн чуртувустуң найысылалы ынак Москвавыска экскурсиялап чорааныбыс уттундурбас. Республиканың профтехучилищелериниң бөлүк сургуулдары — шупту үжен кижи башкыларывыс-биле кады чордувус.

В. И. Ленинниң Мавзолейин көргенивис. Кремльче экскурсия кайнын уттундурар. Космонавтика музейи, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгези солун болду.

№ 4 ХПТУ-да өөренип турар мен. Суургалыг краннар машинистеринге белеткээр ийиги курста, 16-гы бөлүкте өөренип турар бис. Бистиң бөлүктүң активчи, эки өөредилгелиг сургуулдары — сөс кижи, мастеривис М. В. Маадыр-оол, класс удуртукчузу И. К. Назимова кады чордувус. Мээң эштерим Гена Чамзырын, Алеша Оюн, Лена Кокорина, Игорь Скуман болгаш өскелердаа өскелерге үлегерлиглер. № 1 КПТУ, № 3 ХПТУ-дан база Балгазындан эки өөредилгелиг, идепкейлиг сургуулдар кады экскурсиялап чордувус.

С. МОНГУШ.
№ 4 ХПТУ-нуң сургуулу.

КАНЧААР АЖЫЛДАЗА, ЧҮНҮ КЫЛЗА ЭКИЛ?

Бистиң суурнуң клуву

Клуб албан черлери чок суур-даа тыппас бис. Клуб, библиотека, культура бажыңы, чок-ла болза кызыл-булуң албан турар. Ажылчы чоннарның культурлуг дыштанылгазын организастаарынга, хостуг үе-шагын чоп ажыглаарынга оларның ролю улуг. Кино, концерт көрбейн, лекция, беседа дыңнавайн олуруп шыдавас бис. Янзы-бүрү темалыг кежээлер, номчулга конференциялары, диспуттар, күш-ажылдың мурнакчыларын алгап-мактаары, спортчу оюннар... дээш черле чүү болбазыл. Кижилерниң сонуургалдарының аайы-биле янзы-бүрү бөлгүмнер база ажылдаар болгай. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң хайнышкыныг бир төвү — клуб-ла болгай.

«Чодураа» совхозтуң төвү Белдир-Арыг суур. Ында Чыргаланды кодээ Культура бажыңы бар. Культура албан чери боду бичии-даа эвес, чоп ажыглаар болза, бүгү талазы-биле таарымчалыг. Чоокта чаа аңаа барып, нийти ажыл-херектерни сонуургап көрген бис. Культура бажыңының директору турган Людмила Дугар-оол декрет шөлээзинде. Оон орнунда Анна Уванзай ажылдап кирген. Чаа-ла ай ажып турар. Уран чүүл удуртукчузунга Марита Даржап түр турган, ону ам сакманчыладып чорудупкан. Массовик кымыл? Валентина Шаравии чаа ажылдап кирип турар дижир. Ажыл-херектиң дугайында тодаргай айтырып, «эъдинге» кирип чугаалажыптар кижи безин тывылбас.

Суурнуң чамдык чурттакчылары бодунуң Культура бажыңының ажылының дугайын моон адаанда чугаалап турар.

Василий АРАЛДИИ, № 2 хойжу бригаданың бригадири:

— Эрткен юбилейлиг чылдың ноябрь, декабрьда суурувус динмиттиг-ле турду. Агитквартиралар концерттери Культура бажыңынга субботa сапында эртер чүве. Ыр-шоор, танцы, шулук чаңгыланыр. Кымның кайы хире ойнаарын көөр дээш кижилер-ле хөй болур турду. Юбилей таварыштыр түңнелин үндүрген.

Культура албан черинге оюн-концерт үзүк чок-ла турар болза, эки чүве-дир ийин. Ам сөөлгү үеде колдуунда кинолар болуп турар. Ону көөр дээн чон хөй-ле болур. Оонмоон шин, концерттер база келгилээр. Оюн-концерт көөрүнге бисте чоннуң сонуургалы улуг.

Культура бажыңынга кижилерниң сонуургалын хаара тударыбиле аңгы-аңгы хемчеглерни баш бурунгаар белеткеп турган, солун кылдыр эрттирип болур арга черле бар деп бодаар мен. Хамык ужур—ону удуртуп башкарарында, биргээр чугаалаарга, культура ажылдакчыларының боттарының инициативазында. Оларның-биле кады суурнуң хөй-нийти органнары бир демниг ажылдаарын чедип алыр болза эки. Спортчу оюннар кежээзин чүге организастап болбазыл? Бөлгүмнер мырыңай ажылдавас-тыр. Агиткультбригада база чок...

Валентина СЫРАТ, район Советтиниң депутады, мал эмчизи:

— Аныяктарны эки организастаар болза, херек черле бүдер. Маңаа оркестрге ойнап турган аныяк оолдар Совет Армияның хүрээлениче албан эрттирип чоруй баргылаан. Амдызында чаа бөлүктү организастап шыдавайн турар-дыр бис. Чогум тудуп киирптер болза, Культура бажыңында ойнаар херекселдер бар: радиола, баян, эстрада оркестри.

Дыштаныр хүннерде солуң кежээлер барың болбас-тыр. Чамдык ийи-чаңгыс аныяктар арагалай-даа бергилээр. Чогум корум-чурум, ыяңгыя бо чылын, чүгээр. Мен бодаарымга, клубтуң ажылының бир четпес талазы аңаа ажылдаар кадрларны эки шилип албайн турарында. Чок болза, совхоз боду өөредип алза. Өске талазында, ажылдап турарларга негелде кошкак. Кандыг-даа кижи даандырган ажылы дээш кажан-даа харыысалгалыг болур болгай. Культура бажыңының штадын бурун четчелээш, ажылдакчылардан негелдени күштелдирер болза, бистиң суурувуска ыр-шоор кезээде динмиттелип, солун кежээлер үзүктелбес ийик.

Бойгар ДАШ-ООЛ, совхозта ВЛКСМ комитединиң секретары, ясли-садта эмчи:

— Аныяктарны удуртуп башкарар ажылда чоокта чаа ажылдап эгелээн мен. Бистиң совхозта 120 комсомолчу бар. Шынап-ла, улуг күш. Саанчылар, трактористер, малчыннар дээш база совхоз төвүнде хөй аныяктар бар. 20 комсомолчуну сакманчыладып чоруттувус.

Улустарның найыралынга турасхааткан кежээ Культура бажыңынга эки эрткен. Чаа чылды уткаан кежээни база эки организастаан. Клуб-биле харылзаалыг ажылдаар ужурлуг бис, ынчалза-даа ол ам-даа эки шуудаваан. Планны тургускаң бис.

Мен бодаарымга, суурнуң аныяктары шоолуг идепкей чок. Ажыл-херекти шуудадып алыр дизе, клуб-даа, комсомол-даа дем-биле ажылдаар апаар. Аныяктарның инициативазы чокта, клуб ажылы экиживес. Черле ынчаш партком, кодээ Совет, херээженнер чөвүлели, комсомол, клуб албаң черлери чаңгыс угланыышкын-биле ажылдаар болза эки. Аныяктар ортузунга комсомолчу отчугаш кажан-даа өшпейн, чалбыышталып турарын чедип алыр дээш, моон соңгаар чүткүлдүг ажылдаар апаар бис.

Чыргаланды кодээ Культура бажыңының ажылының дугайында үстүнде кижилерниң үнелээшкиннерин, күзелдерин түңневишаап, дараазында бодалды илередикседивис. Клубка ёзулуг ээ чокта, ооң ажылы дөмей-ле солун эвес болур. «Чодураа» совхозтуң Культура бажыңында байдал шоолуг-ла эвес-тир. Бо участокту чогуур организациялар улуг-ла херекке албайн турар. Иштики, даштыкы дериглези-даа чер албас. Культураның ёзулуг одаа-дыр деп чугаалаары берге. Септелгени чорутса-даа онзагай чүве чок. Сандайлар ээзэш, чамдыктары үрелик. Клуб ажылдакчыларының өрээлинде каракка илдигер көрүштүг чүве чок. Тускай булуң-даа дериттинмээн, өрээлдерниң дээвиири, ханалары хирлиг. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Культура бажыңының ажылы эрең сей. Ону культураның одаа болдурарда, канчаар ажылдаза, чүнү кылза экил?

Б. ДИРЧИН.

Уругларның хореография школазында хөй кызылчылар өөренип турар. Уруглар-биле кичээлдерни мергежилдиг башкылар чорудуп турар.

ЧУРУКТАРДА: школаның директору Н. В. Белая кичээл эрттирип тур; ритмика кичээли (адаанда).

А. КРЕСТЬЯНИНОВТУҢ фотолары

Хлеб дугайында чугаага хамаарыштыр

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ТУДУШ

САДЫШ АЛЫКЧЫ хлеб садынга кирип келир. Ол чеже хирени садып аарын бодангылаар. Бир эвес өг-бүлеге кайы хире четчирин билир болза, саадавас-даа. Ынчалзажок чеже хире ажыглаттынарын биле тура, садыш алыкчылар болганчок-ла, хлебти хөйнү алгаш баар.

Хумагалыг чорукка чайчыгып, өөренип ап болур бе? Камналгалыг болуру — совет кижи бүрүзүнүң кол хүлээлгези-дир деп бо айтырыгга дорт харыылаар апаар. Бо бүгү садыг ажылдакчыларындан база онзагай хамааржылгалыг. Норма-чижектеп ажыр хлеб ала бербезин садыш алыкчыларга ээлдек-эвилең сагындырып, эртеп ол-ла шагында келгеш, чаа хлеб садып алырын сүмелээри черле артык эвес.

Хлеб дугайын хөйнү бижип, чугаалап турар. Ынчалзажок ооң үнезин ам-даа кижи бүрүзүнге четпейн турар. Ынчангаш хлеб дугайында ам-даа ырлардан чогаадып, ону амыдырад дег камнаар ужурлуг. «Хлеб» болгаш «амыдырал» бо ийи сөс кезээде кожа чоруур.

Чоокта чаа чүве. Культура бажыңынга олурумда, бөлүк оолдар кирип келген. Удатпаанда олар хлебти борбактай туткулааш, соккулажып эгеледилер.

— Ол хире үнелиг чемни камнаар болгай. Оон-биле соккулажып ойнаарга кайын боор — деп сагындырдым.

— Чиг хлеб ышкажыл. Пекарняда, садыгларда хлеб төктүп чыдар-дыр, өртээ база чиик...— дижип, тоомча-даа чок каттырыштылар.

— Тараа, хлебти бүдүрүп алыры берге. Күш-ажылчы кижилерниң дерип төп турган бүдүрген чаагай чемин хумагалаар ужурлуг бис — деп сургап чорумда-ла, үне бердилер.

Мыя бо чижектен алгаш көөрге, чамдык аныяктар тараа, хлебтиң үнезин чедир билбес-тир. Шагда бистиң ада-өгбелеривис арык-бугаларны хол-биле казып тургаш, тараа тарып, амыдырап чораан. Сайзыраңгай амгы бо үеде бүгү ажылды машина-техника-биле кылыр болгаш, аныяктар ону анаа-ла чиик кылдыр көөр-дүр. Ынчангаш хлеб камналгазының дугайында тускай кежээлерни, лекция, беседаларны кылыры артык эвес. Ыланғыя өөреникчилерге бо талазы-биле тематиктиг кежээлерни организастаза деп бодалдыг мен.

Нийтиниң чемненилге черлери — столоваяларда, буфеттерде, кафелерде хлеб болгаш далгандан кылган өске-даа чемнер элбек. Ол бүгүнү келген чон нормалыг садып алыры-биле ук черлерниң ажылдакчылары ээлдек-эвилең сагындыраа эки. «Хлебти камнаңар!» дээш лозуң, плакаттарны нийтиниң чемненилге черлеринге коскү кылдыр парлааш асса деп бодалдыг мен.

О. БОРАШ.
Чөөн-Хемчик район.

СОЛУТТУНМАС ЧЕМ

ХЛЕБ дугайында материалдар «Шын» солунга бо-ла үнгүлээр. Ында бижикчилер ажыктыг саналдарны киирген боор-дур. Оларның саналынга бүрүнү-биле катчып, маңаа бодалымны үлежикседим.

Хлебти чиир кылдыр белеткээринге чедир оруу узун. Ол хире узун, берге орукту эртип тургаш, күш-ажылчы кижилерниң чонга бараалгаткан чемин камналга чок ажыглай бээривис дыка таарымча чок. Чаа Шагаан-Арыг столовазынга чемненир дээш барган мен. Чемненгеннерниң столдарынга шала чиггеш каапкан хлеб-даа хөй болду. Кижи бодунуң чиир чижекнормазын билир болгу дег.

Бистиң чуртувус бай-шыырак, күштүг, күчүлүг-даа. Ынчалзажок чоннуң чаагай амыдырал-чуртталгазы дээш нам, чазаавыстың сагыш салыышкынын ам-даа чедир билбейн баарывыс черле таарымча чок. Кижи бүрүзү кандыг-даа чүвени камналгалыг, хумагалыг көрүп, күчү-кужувустү, бай-шыыраавысты улам быжыглап ажылдаар, чурттаар болзувусса, ынчан дептилге улам бурунгаарлаар.

Шагда кырган-авам суглар десни долдур тараа хоорупкаар. Уурга ургаш, ону соктап өөренип турумда, болганчок-ла кыдыындан төкту бээр чүве. Кырган-авам «Кандыгдаа чемни черже төкпес, тараа кол чемивис-тир. Ону камныг, төкпейн чем кылып чиир чоор» — деп сургаарын ам-даа утпаан мен. Ынчангаш садыгдан хлебти алырда, өг-бүлеге кайы-хире четчирин көрүп тургаш алза чогуур. Ону төтчеглевес дугайын ада-иелер уругларынга сагындырып, ооң үнезин угаатса эки деп бодаар мен.

П. БЮРБЮ,
Улуг-Хем районда Ийи-Тал суурнуң чурттакчызы.

ДАЗЫР ШӨЛГЕ

Ак-Туруг суурнуң барыын талазында бажыңнар бар. Ол бажыңнарның саң дорт баткан кудумчузун Советская деп адаан.

Ол кудумчуну суурнуң алдыы ужунда Көк-Мойнаарактан көөрге, чараш-даа. Бо бажыңнарны кандыг-даа эртем-сургуул доостаан үе-шеверлер кылганын кижи бо-ла сактып көөр. Өрген-даа чок турган дазыр шөлге, чаагай амыдырал шак мынчаар хоглээн.

Ол-ла кудумчунуң төнген бажында Кучунгур арттын төнген аксы ында. Амгы хүннерде ол кавыда амгы үениң төлевилели-биле туттунган бажыңнар немешкен. Оларның аразындан бичии чаштарның «Хүнчүгеш», «Чечек» ясли-садтар ырактан-на онзаланып кээтүр. «Хүнчүгешти» тускай эртемниг башкы Клавдия Ховалыговна Сагаан эргелекчилеп турар. Бо ажылынга ол алды чыл чедип чоруур. Ооң удурткан коллективиниң ажылы эки.

Бичии чаштар ойнаар шөлдү дерээни көрүштүг. Кайы-даа үелерде уруглар селгүүстеп ойнаарынга таарымчалыг кылдыр кылдынган. Ясли-садтың иштинче кире бээрге арыг-силиг. Уруглар ойнаар, кичээлдээр, чемненир өрээлдерниң эт-херекселдери эмге-сескелиг. Эрткен чылын кышка удур белеткелди чогуур үезинде чоруткан.

— Ясли-садта үш бөлүк бар. Нийтизи-биле 85 уруг хаара туттунган. Орун болгаш оон херекселдери четчир. Аъш-чем хандырылгазы эки. Совхоз дирекциязы улуг дузаны чедирип келген—деп кижизидикчи башкы Зоя Сандый ажыл-ижин таныштырбышаан, өрээлдерже баарын чалады.

Хөвең дег ак чоорганнарын эптиикен, чаштар шыпшың удаан чыдырлар. Кичээлдээр, ойнаар өрээлдерге бардывыс. Өөредилге херекселдери бүрүн. Пластилинден аң-мең, эт-херекселдер дүрзүлерин шевергин кылгаш, салгылап каан. Бир улуг өрээлде телевизор, радиола болгаш пианино бар. Хостуг шактарында уруглар аңаа ойнап, кичээлдерни эрттирип турар.

Ясли-садта хоочун башкылар хөй. Олар уругларны чараш аажы-чаңга кижизидеринге, өөредиринге биче эвес үлүүн киирген. Чижээ, кижизидикчи башкылар Е. М. Монгуш, А. М. Артаа, Ч. М. Дембирел олар ажылынга мактаалдыг. Поварлар Л. Топтуг-оол, С. Суңдак бичии чаштарга янзы-бүрү амданныг чемнерни бараалгадып келген. Ол ышкаш ажаакчылар Е. Кошкар-оол, М. Мактап, М. Сундуй оларның ажылы үстүнде өөрүндеп дудак чок. Ынчангаш коллективтиң кежигүннери чаштарны бүгү тала-биле сайзыраңгай кижизидеринче сагыш салып турары өөрүнчүг.

С. СОТНАМ.
Улуг-Хем район.

Конкурска киржиңер

Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң өрт камгалалының килдизи, Тываның өртке удур эки тура нийтилели республиканың Журналистер эвилели-биле кады совет өрт камгалалының 65 чыл оюнга тураскааткан өрт камгалалының ажылдакчыларының болгаш оларның эки тура дузалакчыларының ажылын көргүскен эң эки очерк, корреспонденция, репортаж дээш конкурс чарлап тур.

Конкурстуң сорулгазы — республика болгаш районнар солуннарының арыннарынга база телевизор болгаш радио дамчыштыр өрт камгалалының ажылдакчыларының болгаш оларның дузалакчылары — өртке удур эки турачы демиселчилерниң хүн бүрү кылып чорудуп турар чаагай херээн чырыдары болгаш пропагандалаары, социалистиг өнчү-хөреңгини болгаш хамаатыларның хууда эт-хөреңгизин өрттен камгалаарын калбаа-биле чырыдары.

Конкурска солуннарның, радио, телевиденнениң корреспондентилери киржир. Конкурсту ийи чадага чорудар. Бирги чадазының түңнелин апрель 10-да, ийиги чаданың түңнелин 1983 чылдың декабрь 1-де үндүрер. Эки бижиттинген материалдар дээш дараазында шаңналдарны доктааткан:

бирги чергениң шаңналы бир — 150 рубль;
ийиги чергениң шаңналы ийи — 100-100 рубль;
үшкү чергениң шаңналы үш — 75-75 рубль.
Оон ыңай 25-25 рубльдиң мактал шаңналдары база бар.

КОНКУРСКА МАТЕРИАЛДАРНЫ ДАРААЗЫНДА АДРЕСЧЕ ЧОРУДАР. Кызыл хоорай, Красноармейская кудумчузу, бажың 70. Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң өртке удур камгалал килдизи.

телевидение

ЯНВАРЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Улус чогаадылгазы». Теледончулал. 9.40 — «Хүннүг хат». Уран-чечен телефильм. 6-гы эге—«Камгалал». 10.50 — Концерт. 11.25 — Телемедээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 —«Комсомол — мээн салымым». Документалдыг телефильмнер. 15.20 — С. Прокофьев. «Днепрде» эки балеттиң музыказы. 16.00 — «Орус чугаа». 16.30 — 16.45 — Чапсар. 16.45 — «Тоолдуң аалчылары». «Буратиноның ужуралдары». 2-ги серия. 18.00 — Баскетболга Европа чемпионнарының кубогу. Эр кижилер. ЦСКА — «Форд» (Италия). 18.30 — «Аваа-ла хлеб». Телеочерк. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Кижи болгаш хоойлу». 19.35 —Улустуң аялгалары. 19.50 —«Улуг улустуң шыны». «Кижиниң чурттаар эргези» деп документалдыг телефильм. 21.00—«Үе». 21.35 — «Кинопрограмма». 23.00 — 23.15— Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30— Орус улустуң ырылары. 13.05 — Совет чурулга уран чүүлүнде коммунистиг овур-хевири. 13.35 — Д. Кугультиновтуң шүлүктери. 14.05 — «Ак куштар ортулуктары». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.25 — «Кобахидзениң школазы». Телеочерк. 14.55 — «Ада-чурттуң Улуг дайыны». Киноэпопея. 17-ги фильм— «Эвилелчилер». 15.45 — Телемедээлер. 15.55 — 18.15—Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 —«Азия төвү». 19.15 — Чарлалдар. 19.20 — «Артист болгаш үе».

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удупар, чаштар!». «Хуулгаазыныг экран». 20.15 — БАМ-ны тудуп тур бис. 20.45 — «Шаандакының орус романстарын В. Анистратова күүседир». Запорожьеден дамчылга. 21.00 — «Үе». 21.35— 23.10 — «Софья Грушко». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң бот-өөредилге салбыры дараазында эртемнер аайы-биле I курска студентилерни хүлээп алырын чарлап тур:

1. Математика;
2. Орус дыл болгаш литература;
3. Педагогика болгаш эге өөредилге методиказы;
4. Биология;
5. География.

Кирериниң шылгалдаларын ийи бөлүктеп, 1983 чылдың март 23-тен 31-ге, июнь 2-ден 11-ге чедир чорудар.

Дээди өөредилге черинге кирериң күзээннер шилип алган тускай эртемин ёзугаар дараазында эртемнерге кирериниң шылгалдаларын дужаар:

а) «Математика» деп тускай эртем талазы-биле — математика (аас болгаш бижимел-биле), физика (аас-биле), орус дыл болгаш литература (бижимел-биле);

б) «орус дыл болгаш литература» деп тускай эртем талазы-биле — орус дыл болгаш литература (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле), даштыкы дыл (аас-биле);

в) «педагогика болгаш эге өөредилге методиказы» деп тускай эртем талазы-биле — орус дыл болгаш литература, (аас болгаш бижимел-биле), математика (аас-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле);

г) «биология» деп тускай эртем талазы-биле — орус дыл болгаш литература (бижимел-биле), биология (аас-биле), химия (аас-биле), физика (аас-биле);

д) «география» деп тускай эртем талазы-биле — орус дыл болгаш литература (аас-биле), география (аас-биле), математика (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле).

Документилерни 1983 чылдың март 22-ге болгаш июнь 1-ге чедир хүлээп алыр.

Хүлээп алыр дугайында билдириишкинни дээди өөредилге чериниң ректорунуң адынга чаңгыс аай майык ёзугаар чорудар.

Билдириишкинге дараазында чүүлдерни кожар: ортумак билииниң дугайында документиниң бодун, дээди өөредилге черинге киреринге хамаарышкан характеристика, күш-ажыл дептеринден ушта бижидилгени бүдүрүлге азы албан чериниң администрациязы бадыткаар, эмчи шынзылгазы (№ 286 майык ёзугаар), 4 фото-чуруктар (бөрт чокка тырттырар, хемчээли 3×4).

Документилерни дараазында адрести ёзугаар чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунда № 34 бажың, педагогика институду, бот-өөредилге салбыры, телефону 2-20-36.

Ада-иелерниң нийти хуралынга келиринче Кызыл хоорайның № 4 ортумак профтехучилищезиниң администрациязы бүгү ада-иелерни чалап тур. Хурал 1983 чылдың январь 29-та хүндүскүнүн 11 шакта училищениң улуг залынга болур.

Училищениң адрезн: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчузунда № 1 бажың, № 6 болгаш 8 автобустар доктаар чер, телефон: 2-21-09.

АГААР

Республиканың шокар булуттаар. Хүндүс чамдык черлерге быскап хар чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр. Дүне агаарның температуразы 21—26, хүндүс 12—17 градус соок.

Автоорукларга көстүрү экн. Кызылга шокар булуттаар. Хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 23—25, хүндүс 14—16 градус соок.

КИНО

ЯНВАРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хүндүскү киноже ийи билет» 9.30, «Кызыл коңгалар» (2 сериялыг, бирги фильм) 11.30, 14.10, 16.50, 19.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Араб ужуралдар» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, «Өлүмге чайлаш чок таваржыр» 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Частырыглар чеди хоюу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шаажылаар аргазы чок» 15.00, 16.50 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Владивосток, 1918 чыл» 18.30, 20.00 (узаткан) шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, килдизиниң 2-31-75, үлетиур килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45.

Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-23-54, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 55

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00025